

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Митна справа»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: _____ денна _____
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Митне регулювання та напрями його удосконалення в Україні»**

здобувача **Галагуз Аліни Віталіївни** _____

(П.І.Б., підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова **Захожай Костянтин Валерійович**

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Опарін В.М.
(науковий ступінь, учене звання, ППБ)

(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	6
1.1. Теоретична характеристика митного регулювання	6
1.2. Нормативно-правове регламентування митного регулювання.....	14
1.3. Етапи становлення та розвитку митного регулювання в Україні.....	20
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	24
2.1. Індикатори ефективності митного регулювання.....	24
2.2. Роль митного регулювання в реалізації фіскального потенціалу держави.....	30
2.3. Вплив митного регулювання на заходи митного контролю в Україні.....	37
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	44
3.1. Проблеми митного регулювання в Україні.....	44
3.2. Зарубіжний досвід організації та здійснення митного регулювання.....	49
3.3 Напрями удосконалення митного регулювання в Україні	54
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап становлення торговельних відносин України характеризується стрімким зростанням обсягів міжнародної торгівлі та розширенням її масштабів, що супроводжуються посиленням ряду вимог міжнародних організацій щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів на внутрішній ринок України та послабленням національних торговельних бар'єрів. Крім того, з поглибленням інтеграції держави відбувається суттєвий вплив міжнародних вимог та стандартів на систему національного митного регулювання. Саме тому, на сьогодні, в умовах глобальної конкуренції та захисту національних економічних інтересів, митне регулювання відіграє все важливішу роль та є одним з основних напрямів державного регулювання. Ефективно діючий механізм митного регулювання є невід'ємною умовою для проведення цілісної та результативної митної політики, а також виконання митними органами покладених на них завдань та функцій.

Актуальність та практична значимість теми пояснюється тим, що система митного регулювання України дотепер залишається недостатньо пристосованою до міжнародних вимог і стандартів та є відносно слабкою, порівняно з митними системами провідних країн світу та головними партнерами держави в міжнародному бізнесі, що формує необхідність у дослідженні особливостей національного митного регулювання та виявленні його недоліків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження процесу митного регулювання зробили такі науковці, як: Авраменко Н., Бережнюк І., Бобрижна Г., Бороденко Т., Буланій О., Вакульчик О., Валігура В., Голинський Ю., Гребельник О., Гуменюк О., Дорошенко Т., Єдинак В., Крисоватий А., Матвеев М., Мельник А., Муляр В., Пашко П., Сідляр В., Хомутенко В. та інші. Проте, варто зазначити, що окремі питання у сфері митного регулювання залишаються невирішеними, що зумовлює проведення додаткових наукових досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є теоретичне обґрунтування сутності митного регулювання і розробка практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити теоретичну характеристику митного регулювання;
- дослідити нормативно-правове регламентування митного регулювання;
- розглянути етапи становлення та розвитку митного регулювання в Україні;
- визначити індикатори ефективності митного регулювання;
- дослідити роль митного регулювання в реалізації фіскального потенціалу держави;
- проаналізувати вплив митного регулювання на заходи митного контролю в Україні;
- окреслити проблеми митного регулювання в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід організації та здійснення митного регулювання;
- обґрунтувати напрями удосконалення митного регулювання в Україні.

Об'єктом кваліфікаційної бакалаврської роботи є процес митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають у процесі митного регулювання ЗЕД.

Методи дослідження. З метою висвітлення теоретичних та практичних аспектів у дослідженні використано такі методи та підходи: діалектний підхід, метод спостереження, структурно-логічний метод, дедуктивний метод, аналіз динаміки і структури, методи порівняння та узагальнення, графічний аналіз.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів полягає у вирішенні актуальних науково-практичних задач щодо ефективного здійснення митного регулювання в Україні шляхом удосконалення інформаційних систем та технологій у митній сфері.

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регламентують питання, пов'язані з митним регулюванням, праці українських і зарубіжних науковців та практиків у галузі митної справи, звіти органів ДМСУ.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Теоретична характеристика митного регулювання

На сучасному етапі розвитку економіки світове господарство прогресує надзвичайно стрімко. Щодня уряди різних країн заключають десятки міжнародних економічних договорів, які обумовлюють сторонам угоди конкретні умови та зобов'язання щодо поставок певних товарів та послуг, їх якості та кількості, тарифних ставок, пільг та преференцій тощо. Поряд із цим, глобальні економічні кризи, військово-політичні конфлікти, торгівельні блокади разом із внутрішніми ризиками становлять зовнішні загрози як економічній, так і національній безпеці держави, обмежуючи фінансово-економічні ресурси та, спричиняючи нерівномірність їх розподілу між учасниками зовнішньоекономічних відносин.

Україна, як і десятк и інших держав світу, трансформувалася у країну з достатньо відкритою економікою, що, у свою чергу, зумовлює потребу в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку. У таких умовах митне регулювання слугує одним із найважливіших механізмів державного регулювання економічної стабільності, фінансової та національної безпеки країни в цілому.

Митне регулювання є так званою підсистемою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає та контролює процес переміщення товарів та послуг через митний кордон. Саме регулювання митної діяльності розкриває основні засади та принципи формування міжнародних відносин, а також організовує ефективну, прозору та справедливую систему оподаткування суб'єктів ЗЕД.

Чимало авторів, серед яких А. Березовська, А. Войцещук, А. Грейнджер, В. Ващенко, В. Демченко, Д. Приймаченко, О. Бережнюк, О. Гребельник та інші,

досліджуючи питання митного регулювання, формулювали власні трактування даної категорії.

Згідно статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1], митне регулювання – це «регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України».

Серед основних принципів митного регулювання в Україні виокремлюють наступні (рис. 1.1).

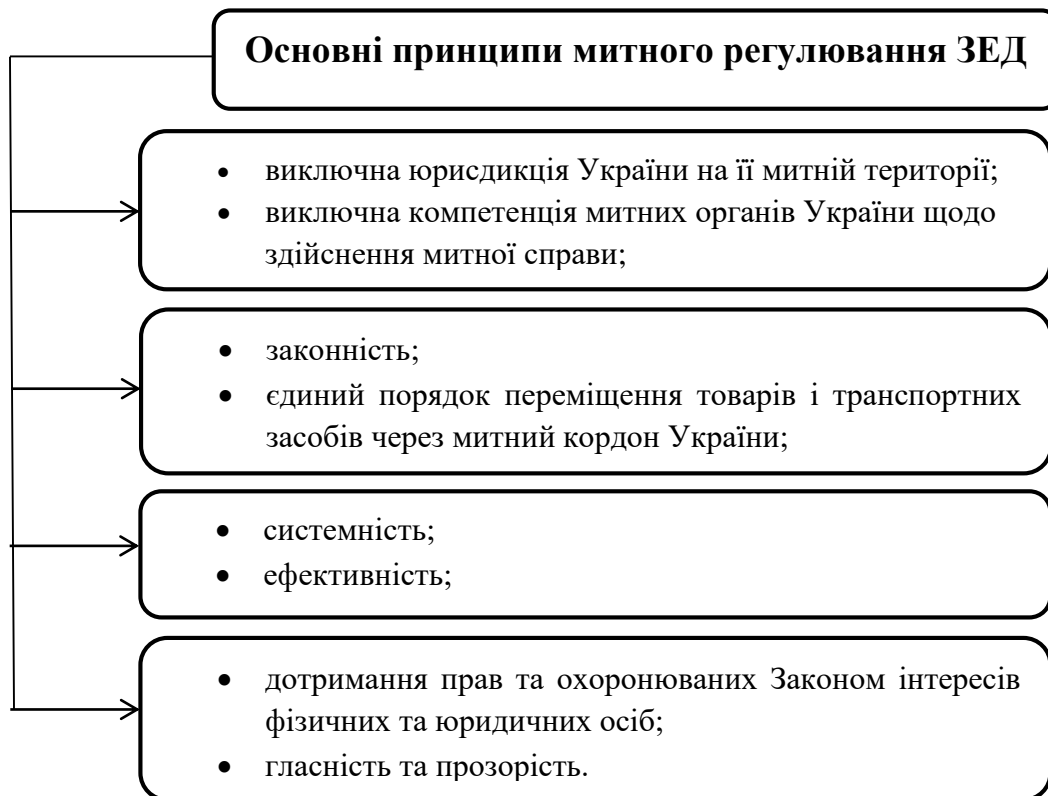

Рис. 1.1 – Основні принципи митного регулювання ЗЕД

Джерело: Складено автором на основі даних [2]

Дані принципи розкривають загальні закономірності, у межах яких реалізуються зв'язки між різними об'єктами і суб'єктами митної політики держави, які проявляються під час реалізації практичних завдань функціонування митної системи.

Митне регулювання зовнішньої торгівлі реалізується за допомогою економічних та технічних заходів оперативного регулювання, які поділяються на дві основні групи [3]:

- тарифні – ґрунтуються на застосуванні Митного тарифу України, затвердженого Законом України «Про Митний тариф України», а також особливих видів мита, передбачених Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»;
- нетарифні – будь-які обмеження та заборони на переміщення товарів через кордон, які не пов'язані із застосуванням мита та мають різну форму прояву.

За своєю суттю тарифні заходи митного регулювання є економічними і функціонують через ринковий механізм. Вони націлені на зниження вартості експорту, підвищення вартості імпорту і мають вплив на фінансові результати учасників зовнішньоекономічної діяльності. Основна їх мета полягає у покращенні конкурентних умов і стимулюванні прогресивних структурних змін в економіці імпортуючої країни, захисті її національної промисловості, здоров'я населення, охороні навколишнього середовища, моралі, релігії і національній безпеці і, як наслідок, забезпеченні податкових надходжень до бюджету. За допомогою тарифних заходів регулювання митної діяльності держава проводить зовнішньоекономічну політику, стимулює ввезення або створює умови для обмеження ввезення чи вивезення відповідних товарів; забезпечує однакові економічні умови як для національного, так і для іноземного товаровиробників [4].

У свою чергу, заходи нетарифного регулювання є комплексом обмежуючих та заборонних інструментів, які перешкоджають надходженню іноземних товарів на внутрішній ринок країни. Вони є так званими заходами прихованого протекціонізму. За результатами досліджень, у зовнішній торгівлі нараховується більше 50 таких заходів. Реалізовуватись вони можуть не лише за допомогою адміністративних, але й фінансових інструментів регулювання.

Оновним інструментом митно-тарифного регулювання є мито. Відповідно статті 271 МКУ [5], мито – це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу, Законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно із Законом України «Про Митний тариф України» [6], перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України, систематизованих згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), складеної на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів Всесвітньої митної організації і Комбінованої номенклатури Європейського Союзу, являє собою Митний тариф України. Він є інструментом зовнішньоекономічної політики, а конкретно – зовнішньоторгівельної, і державного регулювання внутрішнього товарного ринку країни при його взаємозв'язку зі світовим ринком, а також інструментом митної політики держави. Варто зазначити, що Митний тариф України є трьохколонним, а ставки ввізного мита диференційованими, тобто такими, що містять три види ставок: повні, преференційні та пільгові.

У разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені ЗУ «Про Митний тариф України».

До товарів, які походять з України або з держав - членів Світової організації торгівлі (СОТ), або з країн, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України, якщо інше не встановлено законодавством.

До решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, встановлені Законом України «Про Митний тариф України».

У системі митно-тарифного регулювання ЗЕД мито виконує три основні функції: регулюючу (балансуючу, регулятивну), захисну (протекціоністську) і фіскальну (рис.1.2).

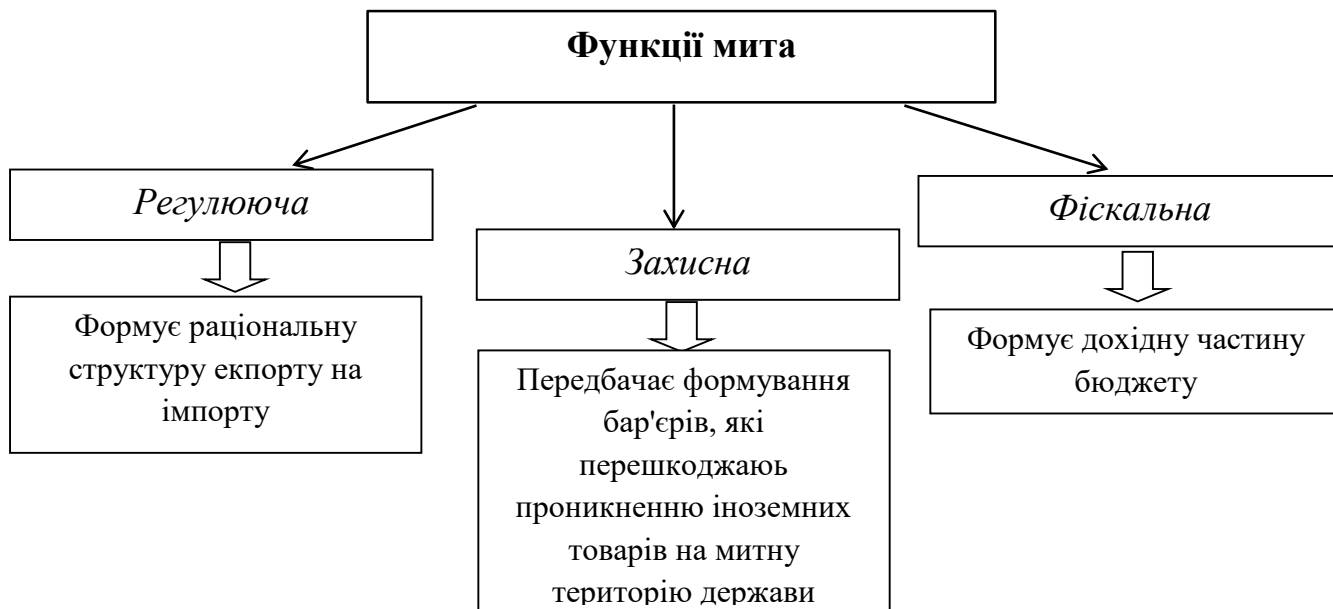

Рис.1.2 – Функції мита у системі митно-тарифного регулювання

Джерело: складено автором

Регулююча функція мита полягає в оптимізації товарної структури експорту та імпорту, формуванні сприятливих умов для змін у структурі виробництва і споживання, а також для розвитку інтеграційних процесів у світову економіку.

Захисна (протекціоністська) функція мита пояснюється тим, що воно слугує так званим захисним механізмом для вітчизняних виробників від іноземних конкурентів. Реалізація даної функції відбувається шляхом застосування особливих видів мита: сезонного, спеціального, антидемпінгового і компенсаційного, що стимулює розвиток національної економіки. Варто зазначити, що ефективність митно-тарифного захисту залежить від того, наскільки сформованим є захисний механізм митного тарифу.

Фіскальна функція мита є бюджетоутворюючою, оскільки вона забезпечує формування дохідної частини бюджету.

На відміну від інших податків, при встановленні мита, перш за все, беруть до уваги не фіскальний, а регулюючий потенціал податку, який полягає у притаманній

миту властивості через цінові механізми впливати на розвиток як зовнішньої торгівлі, так і вітчизняного виробництва. Значний регулюючий потенціал мита проявляється у різноманітності його видів, що, у свою чергу, забезпечує високий рівень маневреності митно-тарифного оподаткування.

Згідно з чинним законодавством, а саме статтею 271 МКУ, в Україні застосовуються такі види мита [5]:

1) ввізне мито – нараховується на товари, що ввозяться на митну територію України;

2) вивізне мито – встановлюється законодавством на українські товари, що вивозяться за межі митної території України;

3) сезонне мито – встановлюється для оперативного регулювання ввезення та вивезення окремих товарів на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів;

4) особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне та додатковий імпортний збір.

Спеціальне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [7]:

- як засіб захисту національного товаровиробника у разі, якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

- як заходи у відповідь на дискримінаційні або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Антидемпінгове та компенсаційне мито застосовується згідно з Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [8] та Законом України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [9] відповідно, у випадку ввезення на митну територію України товарів, які вважаються об'єктом демпінгу або субсидованого імпорту, що

завдає шкоди або створює загрозу завдання шкоди національному товаровиробнику.

Додатковий імпорتنний збір встановлюється законодавством відповідно до статті XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року та Домовленості про положення ГАТТ-1994 [10] щодо платіжного балансу у разі значного погіршення стану платіжного балансу або істотного скорочення золотовалютних резервів, або досягнення ними мінімального розміру з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та збільшення розміру золотовалютних резервів.

За способом справляння розрізняють мито:

- адвалорне – нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом;
- специфічне – нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, які обкладаються митом;
- комбіноване – поєднує обидва вищезазначені види митного нарахування.

Також мито класифікують за іншими ознаками, серед яких напрям руху товарів, період застосування та походження (Додаток А).

Відповідно до статті 276 МКУ [5], платниками державного мита є:

1) особа, яка ввозить товари на митну територію України чи вивозить товари з митної території України у порядку та на умовах, встановлених МКУ;

2) особа, на адресу якої надходять товари, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових або експрес-відправленнях, несупроводжуваному багажі, вантажних відправленнях;

3) особа, на яку покладається обов'язок дотримання вимог митних режимів, які передбачають звільнення від оподаткування митом у разі порушення таких вимог;

4) особа, яка використовує товари, митне оформлення яких було здійснено з умовним звільненням від оподаткування;

5) особа, яка реалізує або передає у володіння, користування чи розпорядження товари, що були випущені у вільний обіг на митній території

України із звільненням від оподаткування митними платежами, до закінчення строку, визначеного Законом;

б) особа, яка використовує товари, транспортні засоби комерційного призначення.

Товари, які є об'єктами оподаткування митом визначає стаття 277 МКУ [5]. Згідно неї, такими об'єктами вважаються:

1) товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 100 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами. У випадках переміщення товарів міжнародними поштовими та експрес-відправленнями їх митна вартість не повинна перевищувати 300 євро;

2) товари, транспортні засоби, що реалізуються відповідно до статті 243 МКУ як засоби комерційного призначення.

Незважаючи на те, що митний тариф охоплює близько 2/3 зовнішньоторговельного обороту розвинених країн, нині, за своєю ефективністю, тарифні регулятори поступаються нетарифним обмеженням, які запроваджуються країнами й інтеграційними утвореннями з наміром захистити внутрішні ринки. За своєю сутністю заходи нетарифного регулювання дуже різноманітні. Їх перелік майже невичерпний, тому кожен науковець класифікує їх по-своєму. Як правило, їх поділяють на економічні та адміністративні. Економічні заходи, зазвичай, сприяють подорожчанням товарів і ставлять перед споживачем вибір – купувати імпортовані товари за вищою ціною чи національні за нижчою. Адміністративні ж, у свою чергу, дають можливість частково обмежити ввезення іноземних товарів і сприяють вивезенню вітчизняних товарів закордон. Використовуючи такі методи, держава фактично формує товарну структуру внутрішнього ринку, з однієї сторони, захищаючи його від надмірного постачання імпортованих товарів, а з іншої – від появи дефіциту національних товарів на внутрішньому ринку.

До основних інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності можна віднести автоматичне або неавтоматичне ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні і міждержавні технічні регламенти, стандарти або процедури підтвердження відповідності,

обмеження термінів розрахунків за зовнішньоекономічними операціями в іноземній валюті, режим попередніх імпорتنих депозитів тощо. Також дана група нетарифних обмежень включає різного роду додаткові форми контролю, такі як екологічний, фітосанітарний, епідеміологічний тощо.

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, можна сказати, що державне митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності реалізується за допомогою значної кількості інструментів тарифного і нетарифного регулювання, коло яких постійно розширюється відповідно до потреб світової ринкової економіки та міжнародних зобов'язань України.

1.2. Нормативно-правове регламентування митного регулювання

Як уже зазначалося, законодавчо встановлене визначення терміну «митне регулювання» міститься у статті 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1] і трактується як «регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України».

Загалом митне законодавство України можна розглядати як у вузькому, так і в широкому значенні. У вузькому розумінні зміст митного законодавства полягає у наявності сукупності Законів, які регулюють відносини у сфері митної справи, у тому числі відносини щодо встановлення порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України, відносини, які виникають у процесі митного оформлення і митного контролю, оскарження актів, дій чи бездіяльності митних органів і їх посадових осіб, а також відносини щодо встановлення і застосування митних режимів, введення і стягування митних платежів. До таких нормативних документів можна віднести Конституцію України,

Митний кодекс України, а також інші Закони, які регулюють зазначені відносини [12].

У широкому розумінні митне законодавство України містить у собі й інші документи, які регламентують окремі питання щодо переміщення товарів через митний кордон України. Серед таких – Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правові акти Державної митної служби України.

Таким чином, керуючись положеннями статті 1 МКУ можна виокремити такі рівні правового регулювання державної митної справи (рис.1.3).

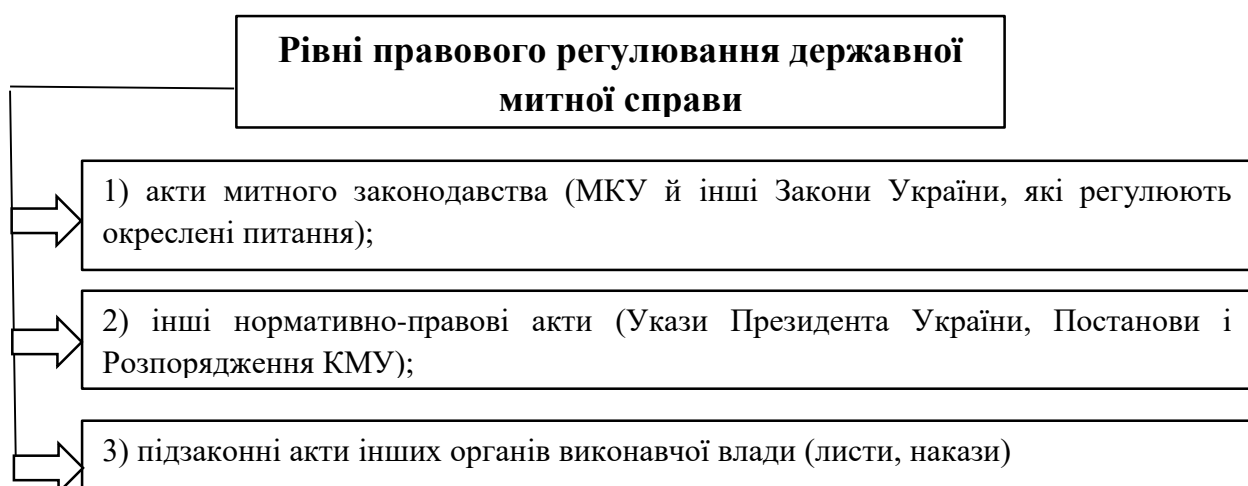

Рисунок. 1.3 – Рівні правового регулювання державної митної справи

Джерело: Складено автором на основі даних [5]

Основним джерелом митного права є Конституція України. Саме в цьому документі затверджено ряд норм, які мають загальне значення: про спрямування діяльності держави та її органів, про верховенство права, про міжнародні договори як частину національного законодавства України, про забезпечення регулювання і захисту власності, екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, спрямованість зовнішньоекономічної діяльності на забезпечення національних інтересів шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного

співтовариства тощо [12]. Разом з тим, згідно зі статтею 92 Конституції України засади зовнішніх відносин регулювання зовнішньоекономічної діяльності та митної справи визначаються виключно Законами України.

Другий рівень конституційних норм – спеціальний. Він охоплює та затверджує висхідні засади митної діяльності України. Відповідно до пункту 9 статті 92 Конституції України [11], правове регулювання митної справи, а саме засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності та митної справи, визначаються виключно Законами України, право на прийняття та затвердження яких належить до компетенцій Верховної Ради України та Президента України.

Важливим документом, на який припадає чи не найбільше навантаження з приводу регулювання митних відносин є Митний кодекс України [5] – кодифіковане зібрання найважливіших норм митного права. Об'єктами регулювання, затвердженими Митним кодексом України, є митний тариф, методи встановлення і справляння мита, застосування митних пільг і митних преференцій. Окрім цього, відносини, що стосуються справляння митних платежів, регулюються також Податковим кодексом України, а також іншими Законами України з питань оподаткування товарів митом.

Положення МКУ, пов'язані з митним регулюванням, конкретизуються у Законах України: «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [7], «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [8], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [9] «Про режим іноземного інвестування» [13], «Про гуманітарну допомогу» [14] тощо.

Також значний перелік норм митного права висвітлено в підзаконних нормативних актах, які носять назву адміністративної нормотворчості. Саме з їх допомогою уточнюються, конкретизуються та наповнюються фактичним змістом установлені норми Законів. Прикладом нормотворчих документів є міжнародні конвенції, серед яких Конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів.

Отже, загалом, нормативні акти, що регламентують митні взаємовідносини, можна умовно поділити на чотири групи:

- 1) перша – це нормативно-правові акти загального характеру: Декларація про державний суверенітет України, яка дала початок створенню власної митної системи України та Конституція України, якою чітко затверджуються положення щодо захисту суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, а також ряд інших важливих конституційних норм, що стосуються регулювання митної справи держави;
- 2) друга – це законодавчі акти, які регламентують основні принципи організації митно-тарифної політики України та напрями її реалізації. Перш за все, це Митний кодекс України та Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- 3) третя – це законодавчі акти, котрі містять систематизовані норми, які регулюють конкретний напрям митних взаємовідносин. Зокрема, це Митний та Податковий кодекси України, а також Закон України «Про Митний тариф України». Саме цими документами чітко регламентовано здійснення митно-тарифної політики держави. Даними нормативними актами визначено порядок та методику митного оподаткування, а також дії суб'єктів ЗЕД, пов'язані з цими питаннями;
- 4) четверта – це акти, які стосуються питань регулювання поточних операцій у митній сфері. Ця група вміщує найбільше нормативних документів, які регулюють широке коло відносин. Серед них Постанови та Розпорядження КМУ, Укази Президента України, нормативно-правові акти Державної митної служби України, а також спільні акти центральних і місцевих органів виконавчої влади, котрі стосуються питань митного регулювання.

Такий поділ законодавчих і нормативних документів дає можливість чітко розмежувати напрями їх дії та впливу.

Разом з цим, варто зазначити, що на сьогодні в Україні, як і в інших державах світу, розрізняють два рівні митного регулювання. Окрім національного рівня, який базується на відповідних Законах та законодавчих актах держави, виділяють також і міжнародний рівень, який передбачає здійснення регулювання митної діяльності

на основі затверджених рішень та постанов відповідних спеціалізованих міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), Всесвітня митна організація (ВМО), Світовий банк (СБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) шляхом встановлення та узаконення конкретних принципів міжнародного митного регулювання. Прикладами таких міжнародних договорів є: Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС), які містяться у додатках до Угоди про заснування Світової організації торгівлі, Митна конвенція про карнет А.Т.А. для тимчасового ввезення товарів (1957 р.), Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (1973 р.), Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) (1975 р.), Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах (1982 р.), Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.), Конвенція про тимчасове ввезення (1990 р.) тощо.

Таким чином, правові стандарти, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, формують комплекс нормативно-правових актів, котрий містить і міжнародні, і національні правові норми, які тісно взаємодіють між собою та доповнюють один одного у своїх структурних частинах, що регламентують зовнішньоекономічні зв'язки держави. У першу чергу, такий взаємозв'язок правових норм націлений на реалізацію найбільш значущої функції регулювання – протекціоністської політики держави.

Також чинне законодавство України визнає регулятором зовнішньоекономічної діяльності контракти, заключені безпосередньо її учасниками. Таке регулювання базується як на нормах національного права, які носять обов'язковий характер, так і на нормах міжнародного права, які мають диспозитивний характер, тобто такий, при якому учасники можуть відмовитись від дотримання цих норм. Диспозитивні норми права мають велике значення при побудові взаємин з іноземними партнерами, оскільки сприяють однаковому розумінню сторонами визначень, термінів, прав та обов'язків сторін, не вимагають

вивчення законодавства країни партнера, а тому пришвидшують процес ведення переговорів.

Разом з цим, інтеграційний напрям розвитку українського законодавства та міжнародні зобов'язання України визначають велику роль міжнародних конвенцій і домовленостей в області митного права як його джерел. Саме тому, при виникненні розбіжностей між міжнародними актами, що ратифіковані в Україні та національним законодавством України більшу юридичну силу матимуть перші.

Орієнтація на європейські стандарти здійснення митних процедур поступово змінює концепцію митного регулювання, сприяючи пришвидшенню та підвищенню ефективності здійснення зовнішньоекономічних операцій. Проте пріоритети в митному регулюванні означають не лише створення вигідних умов для учасників ЗЕД, а й забезпечення державних інтересів, змістом яких є митні інтереси і митна безпека України. Відповідно до статті 6 Митного кодексу України [5] «митні інтереси України - це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. Митна безпека - це стан захищеності митних інтересів України».

Таким чином, митне регулювання трактується не лише як система заходів для досягнення країною конкретних економічних переваг на світовому ринку та захисту внутрішнього ринку від конкуруючих імпортованих товарів, а й діяльність, пов'язана з процедурами митного контролю, які забезпечують національну безпеку держави. Визначення, методи та принципи митного регулювання чітко регламентовані законодавством України та є обов'язковими для застосування відповідно до встановлених правових норм.

1.3. Етапи становлення та розвитку митного регулювання в Україні

Митне регулювання є однією з найважливіших сфер державного регулювання, адже саме митне регулювання закладає та розкриває основні принципи та засади

формування міжнародних відносин, організації ефективної, прозорої та справедливої системи оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. При цьому зростає зацікавленість у застосуванні зарубіжного досвіду митного регулювання в сучасних умовах, коли структура товарообігу між країнами світу стрімко змінюється. Для України особливо важливого значення митне регулювання набуває у напрямі євроінтеграційного розвитку, коли національне митне законодавство повинно повністю відповідати вимогам європейського.

Проте, перш, ніж аналізувати сучасний стан розвитку національної системи митного регулювання, для кращого розуміння сутності митно-регулятивних заходів варто розглянути еволюцію розвитку митного регулювання в Україні.

Довгий час Україна перебувала під впливом сусідніх держав, через що національний розвиток постійно залежав від політики чужих очільників та мав обмежені можливості для встановлення власних орієнтирів. Митна система України також не мала власного напрямку розвитку, тому процес її вдосконалення відбувається і сьогодні.

Загалом дослідники виділяють 6 етапів становлення та розвитку митного регулювання в Україні.

Перший етап датується 1991 – 1993 рр. та характеризується практично цілковитою відсутністю власного українського законодавства щодо митного регулювання. Митно-тарифне регулювання на той час здійснювалося відповідно до митного тарифу СРСР (1981 р.). І лише з січня 1993 р. набрав чинності ЗУ «Про Єдиний митний тариф України» [15], дія якого була припинена у 2012 р. у зв'язку з прийняттям Митного кодексу України.

Другий етап розвитку національної системи митного регулювання припадає на 1994 – 1995 рр. Даний період характеризується оподаткуванням експортно-імпортних операцій здебільшого фіскального спрямування. На цьому етапі генеруються основи митно-тарифної політики, зокрема, у 1994 р. формується Митно-тарифна рада, яка згодом у 2013 р. ліквідується. Необхідно зазначити, що запровадження фіскальних мит на даному етапі розвитку мало значний вплив на

зниження темпів економічного спаду та посприяло поступовому відродженню економіки і формуванню позитивного сальдо платіжного балансу України [16].

Третій етап окреслюють 1996 – 1998 рр. У цей час відбувається впровадження більш активних методів митного регулювання, спрямованих, у першу чергу, на захист української промисловості. Посилення протекціоністської функції реалізується разом з узгодженням системи митно-тарифного регулювання відповідно до вимог Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ) [10] та Світової Організації Торгівлі (СОТ). Відбувається скасування гіпертрофованої системи пільг та підвищення ставок мита на високорентабельні товари, що в кінцевому результаті дало бажаний результат у вигляді фіскального ефекту. Разом з тим, встановлюються мінімальні ставки на імпорт сировини та запроваджується експортне мито на деякі категорії товарів [17].

Четвертий етап, який охоплює 1999 – 2005 рр., характеризується проведенням заходів щодо вдосконалення митно-тарифного регулювання у відповідності до норм міжнародного митного законодавства та вимог ГАТТ та СОТ. Проводиться поетапна оптимізація ставок ввізних мит та товарної номенклатури, що, у свою чергу, провокує виникнення різного роду контрабандних схем та підвищення рівня тінізації національної економіки.

На п'ятому етапі розвитку митного регулювання України, який припадає на 2006 – 2010 рр., активізується співпраця з СОТ шляхом підписання 35 із 44 двосторонніх протоколів щодо доступу до ринків товарів та послуг. Уже в 2008 р. Україна стає повноправним членом Світової Організації Торгівлі [18]. У рамках членства в СОТ відбувається лібералізація імпортного та експортного тарифів, що супроводжується зниженням ставок мита на ряд конкретних товарів. Наприклад, Україна взяла на себе зобов'язання не застосовувати обов'язкові мінімальні експортні ціни, знизити експортні ставки мит на насіння олійних культур, металолом кольорових і чорних металів, а також зниження рівня імпортного тарифного захисту тощо.

Шостий етап, який триває з 2010 р. і дотепер, визначається рядом змін в організації митного регулювання, що характеризуються посиленням контролю за

правильністю визначення митної вартості, кодів і країн походження товарів. Серед пріоритетних напрямів реформування митниці виділяють скорочення часу на митне оформлення товарів та застосування новітньої форми митного контролю, притаманної провідним державам світу – митного пост-аудиту. Основною особливістю даного етапу є набрання чинності нової редакції Митного кодексу України, який докорінно змінив митне законодавство держави загалом.

Серед центральних інновацій у сфері регулювання митної діяльності держави можна також виокремити активне впровадження системи електронного декларування, побудову та запровадження автоматизованої системи аналізу та керування ризиками під час здійснення митного контролю товарів і транспортних засобів та введення інституту уповноваженого економічного оператора. У рамках інтернаціоналізації митного співробітництва налагоджується активна співпраця з низкою митних адміністрацій країн-членів Всесвітньої митної організації. Зазначені тенденції, безумовно, створюють основу для трансформації національної системи митно-тарифного регулювання та сприяють створенню адекватного механізму інтернаціоналізації вітчизняної економіки у світове економічне середовище [16].

Таким чином, за період незалежності Україна пройшла доволі складний та багатоетапний процес становлення та розвитку митної політики, що відображається у шести етапах митного регулювання. За такий короткий період митна політика України підпадала під значну кількість змін як в інституційному забезпеченні, так і в організаційному. На сьогодні митна діяльність України розуміється як система заходів, націлених на імплементацію основних положень митної політики. Раніше, основною метою митного регулювання була його фіскальна функція – саме збір митних платежів задля наповнення Державного бюджету України, проте сьогодні митна політика зазнає докорінних змін. Головними напрямами митного регулювання є:

- 1) створення сприятливого митного середовища для імпорту товарів (робіт, послуг) на митну територію України;

2) підвищення якості комунікації між митними органами та суб'єктами ЗЕД як у межах, так і поза межами держави;

3) запобігання імпорту неякісних товарів та перешкоджання ввозу контрабанди на територію України;

4) імплементація сучасних інноваційних технологій задля вдосконалення митних процедур відповідно до європейських стандартів.

Таким чином, становлення та розвиток митного регулювання в Україні відбувається протягом всієї історії незалежності держави. Цей процес не є легким, оскільки довгий час митна система України була під тиском диктаторів держав-сусідів, без жодної можливості підвищення рівня власної національної економіки. З моменту проголошення незалежності Україна самостійно будує власну митну систему та проводить власну митну політику. Наразі наша держава продовжує процес становлення надійної та ефективною митної системи, зокрема вдосконалює державне митне регулювання згідно з європейськими стандартами та впевнено наближається до гармонізації всіх норм національного митного законодавства на шляху вступу до Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Індикатори ефективності митного регулювання

На сьогодні митне регулювання є одним з основних напрямів державного регулювання, адже стрімке розширення ринкових відносин, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, активізація експортно-імпорتنих операцій, зміцнення міжнародного економічного співробітництва та інтеграційних процесів в усьому світі вимагає посилення контролю на кордоні держави. Безперечно, від ступеня ефективності здійснення митного регулювання залежить митна безпека держави, головною метою якої є надійна захищеність економічних інтересів країни, захист життєво важливих потреб, інтересів і цінностей її населення, регіонів та самої держави загалом від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічна діяльність. Митна безпека як складова економічної безпеки держави є так званою системою ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави й суспільства щодо захисту інтересів громадян та країни у зовнішньоекономічній сфері.

У той же час, митна безпека характеризується як стан захищеності економічних інтересів держави, який забезпечується органами Державної митної служби України під час:

- переміщення товарів і транспортних засобів різного призначення через митний кордон України;
- здійснення митного регулювання, пов'язаного зі встановленням конкретних сум митних платежів та повнотою їх стягнення;
- здійснення митних процедур, заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання;
- боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;

- виконання інших завдань, покладених на митні органи України.

Дослідження сучасних тенденцій, динаміки митної безпеки та її складових у площині здійснення ефективного митного регулювання та забезпечення митних інтересів країни – важлива складова державної політики щодо економічного розвитку і, разом з тим, дозволяє дати якісну оцінку виконання митними органами поставлених завдань. Така діяльність є різнобічним процесом, який залежить від ряду факторів та характеризується різними показниками, від чіткості визначення та якості аналізу яких залежить подальший розвиток держави, а також одержання відповідної рейтингової позиції у міжнародній спільноті. Саме тому важливою складовою управлінської діяльності держави у межах захисту її національних інтересів є пошук та виокремлення індикаторів оцінки митного регулювання, які об'єктивно відображають ефективність та результативність даного процесу.

Основна проблема визначення конкретного набору індикативних показників оцінки якості митного регулювання ускладнюється не тільки великими обсягами й структурою торгових потоків, а й безпосередньо їх численністю, оскільки кожен науковець виокремлює власні показники ефективності та результативності. Крім того, на макроекономічні результати визначення ефективності митного регулювання мають вплив багато різних факторів, через які встановити причинно-наслідковий зв'язок між митним регулюванням та економічними результатами буває досить складно.

Зокрема, В. Мартинюк виділяє наступні індикатори оцінки ефективності митного регулювання [19]:

- частка митних платежів у Зведеному (Державному) бюджеті країни;
- частка митних платежів у податкових надходженнях Зведеного (Державного) бюджету країни;
- рівень виконання плану щодо надходжень від митних платежів (відношення фактичних надходжень до планових надходжень митних платежів);
- митне навантаження на імпорт (відношення митних платежів до обсягу імпорту);

- номінальний рівень митного навантаження на економіку (відношення митних платежів до ВВП);
- реальний рівень митного навантаження на економіку (відношення митних платежів до ВВП за вирахуванням наданих податкових пільг);
- митне навантаження на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (відношення стягнених до бюджету митних платежів до кількості суб'єктів ЗЕД).

Варто зазначити, що вище наведені індикатори можуть характеризувати ефективність використання як фіскальних, так і регулюючих інструментів митного регулювання, тому вони враховують як інтереси держави у напрямі забезпечення митної безпеки, так й інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо здійснення міжнародної діяльності.

І. Бережнюк основними індикаторами ефективного митного регулювання вважає повноту сплати митних платежів і максимальне виявлення випадків митних правопорушень. Вчений стверджує, що збитки держави, спричинені неповноцінним виконанням митними органами своїх функцій включають також збитки від економічної контрабанди та недостовірного декларування, які необхідно вважати одним з основних показників ефективності митного регулювання, адже саме їх величина характеризує якісне виконання покладених на митні органи функцій і стан захищеності митного кордону держави.

Також з метою оцінки рівня ефективності митного регулювання І. Бережнюк пропонує застосовувати індикатор фіскальної ефективності митної справи, який розраховується як різниця між сумою отриманих до бюджету митних платежів та тією сумою, яку необхідно стягнути при повному оподаткуванні всього обсягу зовнішньоторгових операцій. Чим менший результат, тим вищий рівень здійснення митного регулювання та митної безпеки держави [19].

Разом з тим, не можна стверджувати, що зазначені показники всебічно і повною мірою відображають інтереси держави в ефективному митному регулюванні. Крім того, вони не дають однозначне розуміння про результати впливу регулюючих інструментів митного регулювання. Тому, враховуючи вище охарактеризовані показники ефективності митного регулювання, використовувані

науковцями, автор пропонує застосовувати наступний набір індикаторів (табл. 2.1 – 2.2).

Таблиця 2.1 – Індикатори митної складової фінансової безпеки держави

№ з/п	Індикатори	Формули розрахунку
1.	Індикатор забезпеченості доходів бюджету митними платежами,%	$\frac{МП}{Д} \times 100\% (1)$
2.	Індикатор забезпеченості податкових надходжень митними платежами,%	$\frac{МП}{ПН} \times 100\% (2)$
3.	Коефіцієнт митного навантаження на імпорт	$\frac{МП}{ІМ} (3)$
4.	Коефіцієнт навантаження на імпорт ПДВ з ввезених товарів, акцизного податку з ввезених товарів, мита	$\frac{ПДВ \text{ ввез. або } М \text{ або } А \text{ ввез.}}{ІМ} \times 100\% (4)$
5.	Структура надходжень фіскальнозначущих митних платежів: мито, ввізне ПДВ, ввізний акциз	$\frac{ПДВ \text{ ввез. або } М, \text{ або } А \text{ ввез.}}{МП} \times 100\% (5)$
6.	Рівень митного навантаження на економіку, %	$\frac{МП}{ВВП} \times 100\% (6)$

Джерело: розроблено автором на основі [19, 20]

Умовні позначення:

Д – доходи Зведеного бюджету України;

МП – надходження митних платежів до бюджету;

ПН – податкові надходження Зведеного бюджету України;

ІМ – обсяг оподаткованого імпорту;

ПДВ ввез. – обсяг надходжень ПДВ із ввезених товарів;

М – обсяг надходжень від мита;

А ввез. – надходження від акцизного податку з ввезених товарів;

ВВП – валовий внутрішній продукт.

За індикаторами, наведеними в таблиці 2.1, доцільно здійснити аналіз оцінки ефективності реалізації митного регулювання у контексті забезпечення митної безпеки держави як складової економічної безпеки.

Зокрема, індикатор забезпеченості доходів бюджету митними платежами показує залежність бюджету країни від ефективності роботи митних органів.

Індикатор забезпеченості податкових надходжень митними платежами показує внесок Державної митної служби України в сумарних податкових надходженнях фіскальних органів та детальніше конкретизує попередній показник.

У більшості провідних держав світу, ступінь розвитку економіки яких досягає найвищого рівня, митні платежі становлять 1/3 дохідної частини бюджету і 2/3 усіх

податкових надходжень. Тому частка податкових надходжень із зовнішньоекономічного обороту в Державному бюджеті України і податкових надходженнях дасть змогу з'ясувати чи виконується дане правило в нашій державі.

Коефіцієнт митного навантаження на імпорт показує обсяг митних платежів, що припадає на 1 гр. од. всього оподаткованого імпорту за конкретний період часу. Також доцільно розглянути навантаження на імпорт кожного з видів митних платежів, а саме ПДВ з ввезених товарів, акцизного податку з ввезених товарів та мита.

Номінальний рівень митного навантаження на економіку показує, який відсоток митних платежів припадає на вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених всіма галузями економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення.

Також у рамках даного дослідження вважаємо за необхідне проаналізувати структуру надходжень фіскальнозначущих митних платежів (мито, ПДВ з ввезених товарів та акциз з ввезених товарів). Цікавим також буде аналіз груп товарів, при імпорті яких надходить найбільше митних платежів, а також країн, імпорт з яких приносить найбільшу частку митних платежів до бюджету держави.

Не менш важливими індикаторами оцінки ефективності митного регулювання є моніторинг ефективності митного контролю (табл. 2.2.), який можна дослідити, проаналізувавши коефіцієнт окупності адміністрування митних платежів з розрахунку на 1 грн., виділену державою на митну діяльність; виконання плану обсягу митних надходжень до бюджету; коефіцієнти ефективності адміністрування митних платежів, які ілюструють додаткові надходження до бюджету в результаті контролю правильності визначення коду УКТ ЗЕД, країни походження та митної вартості товару.

Коефіцієнт забезпечення видатків Державного бюджету митними платежами показує, яку частку видатків бюджету покривають митні надходження.

Коефіцієнт виконання плану надходжень митних платежів дозволить з'ясувати ефективність роботи митних органів щодо планування надходжень митних платежів та виконання планових завдань. Індикатор можна розраховувати як

загалом, так і в розрізі окремих видів митних платежів. Чим ближче значення коефіцієнта до одиниці – тим краще.

Таблиця 2.2 – Індикатори моніторингу ефективності адміністрування митних платежів

№ з/п	Індикатори	Формули Розрахунку
1.	Коефіцієнт виконання плану надходжень митних платежів	$\frac{\text{МП факт.}}{\text{МП план.}}$, (7) гранична межа $k \geq 1$
2.	Коефіцієнт забезпечення видатків Державного бюджету митними платежами	$\frac{\text{МП}}{B}$ (8)
3.	Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі зміни коду товарів згідно з УКТ ЗЕД (класифікаційні рішення)	$\frac{\text{ДН кт.}}{\text{МП}}$ (9)
4.	Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі верифікації сертифікатів про походження товарів (країни походження)	$\frac{\text{ДН кп.}}{\text{МП}}$ (10)
5.	Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі коригування чисельного значення митної вартості товарів	$\frac{\text{ДН мв.}}{\text{МП}}$ (11)

Джерело: розроблено автором на основі [19, 20]

Умовні позначення:

B – видатки бюджету;

МП факт. – фактичні надходження митних платежів до бюджету;

МП план. – планові надходження митних платежів до бюджету;

ДН кт. – сума додаткових надходжень митних платежів від класифікаційних рішень;

ДН кп. – сума додаткових надходжень митних платежів від верифікації сертифікатів;

ДН мв. – сума додаткових надходжень митних платежів від коригування митної вартості.

Коефіцієнти ефективності адміністрування митних платежів у разі зміни коду товарів згідно з УКТ ЗЕД, верифікації сертифікатів про походження товарів (країни походження) та коригування чисельного значення митної вартості товарів дадуть змогу оцінити ефективність та результативність виконання митними органами покладених на них завдань та обов'язків у напрямі адміністрування митних платежів та запобігання митним правопорушенням, що спричиняють недонадходження до бюджету держави, а також питому вагу донарахувань у загальній сумі митних платежів.

Теоретичне обґрунтування індикаторів дає змогу перейти до практичного дослідження, на підставі якого з'ясується, наскільки ефективно здійснюється митне регулювання в Україні.

2.2. Роль митного регулювання в реалізації фіскального потенціалу держави

Митна політика будь-якої держави є однією з найважливіших складових елементів її зовнішньоекономічної політики, що забезпечує значну частину грошових надходжень до Державного бюджету країни. Саме тому всебічне дослідження обсягів перерахувань Державної митної служби України до бюджету відіграє важливу роль в забезпеченні економічної безпеки держави, що дозволить їй повноцінно виконувати покладені на неї функції.

Одним з основних інструментів забезпечення захисту митних інтересів кожної держави є митні платежі, які виступають не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й вагомим джерелом формування доходів Державного бюджету України. Митні платежі в Україні належать до категорії непрямих податків, які є складовою частиною системи оподаткування нашої держави. Така приналежність надає митним платежам особливого фіскального значення, адже їх платником виступає споживач, на котрого перекладається сплата зазначених податків шляхом надбавки до ціни. Базуючись на положенні Митного кодексу України [5], до митних платежів відносимо ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, акцизний податок з ввезених на митну територію України товарів та мито.

Адміністрування митних платежів органами Державної митної служби є важливим напрямом їх діяльності, який спрямовано на забезпечення своєчасного та достовірного надходження митних платежів до Державного бюджету України. Разом з цим, усі заходи, які реалізуються в рамках адміністрування митних платежів, повинні бути націлені як на забезпечення дохідної частини бюджету, так і на попередження митних правопорушень та формування сприятливих умов для ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання. Важливість адміністрування митних платежів також зумовлено їх роллю у формуванні податкових надходжень та загальної суми доходів Державного бюджету України.

Тому з метою оцінки фіскальної ефективності оподаткування зовнішньоекономічної діяльності слід визначити, яку частку дохідної частини бюджету становлять митні платежі (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Питома вага митних надходжень в доходах Державного бюджету України та податкових надходженнях протягом 2018-2022 рр., %

Джерело: Складено автором на основі даних [21]

Аналізуючи вище наведені дані, можна стверджувати, що в Україні фіскальна роль митних платежів досить вагома, оскільки частка митних платежів у доходах Державного бюджету складає близько 40%, тоді як в країн з найбільш розвиненими економіками світу цей показник становить близько 30%, що говорить про високі обсяги імпорту в нашій державі, тобто значну імпортозалежність національної економіки. Що стосується частки митних платежів в податкових надходженнях, то протягом аналізованого періоду в середньому, за виключенням 2022 року, вона становить 45%, у той час, коли в країнах провідних економік світу – трохи більше 60%. У період з 2018 до 2020 рр. спостерігалась тенденція до зниження питомої ваги обох показників, що в основному зумовлено наявними проблемами в економіці держави загалом та недоліками у роботі митниці зокрема. Разом з цим, на зниження даних показників у 2020 році вплинула пандемія COVID-19, що великою мірою призупинила світову зовнішньоекономічну діяльність та

спричинила значне падіння обсягів імпорту товарів у всьому світі. Незважаючи на поживлення зовнішньоекономічної активності у 2021 та, як наслідок, збільшення надходжень митних платежів до бюджету держави, у 2022 році відбулось стрімке падіння обох показників, спричинене початком росією війни в Україні.

Розглянемо динаміку та структуру надходжень митних платежів протягом 2018-2022 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Структура надходжень митних платежів протягом 2018-2022 рр.

Показники/Роки	2018		2019		2020		2021		2022	
Загальна сума митних надходжень, млн. дол.	13673,96		14550,73		13458,95		17944,57		2852,22	
У тому числі:	Млн.дол.	%	Млн.дол.	%	Млн.дол.	%	Млн.дол.	%	Млн.дол.	%
ПДВ	10786,92	78,9	11191,73	76,9	10144,42	75,4	13937,90	77,7	2314,98	81,2
Акциз	1914,50	14	2198,63	15,1	2205,46	16,4	2657,47	14,8	333,94	11,7
Мито	972,54	7,1	1160,37	8	1109,07	8,2	1349,20	7,5	203,30	7,1

Джерело: Складено автором на основі даних [24]

Попри зменшення питомої ваги митних платежів у податкових надходженнях та доходах Державного бюджету України протягом досліджуваного періоду, дані табл. 2.3 демонструють позитивну динаміку щодо зростання надходжень митних платежів до Державного бюджету України, незважаючи на коливання курсу гривні по відношенню до долара. Винятком стали лише 2020 та 2022 роки, які характеризуються скороченням обсягів оподаткованого імпорту в доларах США, зокрема, у 2020 на 9,44% у порівнянні з 2019 [22, с. 27] через спалах пандемії коронавірусу, що призвело до зменшення надходжень податку на додану вартість та, як наслідок, зменшення загального обсягу митних платежів та 2022 рік, у якому обсяг сплачених платежів з імпорту порівняно з 2021 зменшився на 49% внаслідок прийняття змін правил в оподаткуванні, запроваджених в період збройної агресії.

Також значне сповільнення динаміки, а потім і стрімке зниження рівня митних надходжень в Україні протягом 2019 –2020 рр. зумовлено не лише падінням обсягів імпорту, а й високим рівнем корупції, неефективністю реформ в митній сфері,

невиваженою фіскальною та монетарною політикою уряду. Разом з тим, варто зауважити, що на динаміку надходжень в 2022 році від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, окрім втрат внаслідок військових дій, вплинула також ефективність роботи митних органів [23].

Аналіз обсягу надходжень митних платежів показує, що в структурі податкових платежів за досліджуваний період найбільшою є питома вага ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, що пояснюється вищою ставкою податку, порівняно з іншими митними платежами, трохи меншою – акцизного податку з ввезених на територію України товарів та найменшою – мита.

З метою виокремлення основних груп товарів з-поміж загального обсягу оподаткованого імпорту, які сприяють акумуляції найбільших сум митних платежів до Державного бюджету України, було проведено дослідження, яке дало можливість визначити 10 товарних груп згідно з УКТ ЗЕД (рис. 2.2), які забезпечують максимальний обсяг надходжень митних платежів до бюджету. Загалом протягом аналізованого періоду ці групи забезпечили близько 60% від загального обсягу митних платежів, що передусім пояснюється великими обсягами оподаткованого імпорту цих товарів та високим податковим навантаженням на 27 та 87 групи.

Рисунок 2.2 – Надходження митних платежів від імпорту протягом 2018-2022 рр. у розрізі найбільш дохідних товарних груп, млрд.дол.

Джерело: Складено автором на основі даних [24]

Що стосується країн-партнерів, то найбільший обсяг митних платежів у результаті імпорту товарів в Україну надійшов до Державного бюджету від держав, вказаних на рис. 2.3. Як показує статистика, найбільші митні податкові надходження протягом 2018-2022 рр. приніс імпорт товарів з Китаю, на другому місці – Німеччина, на третьому – росія. У першу чергу, такі обсяги пояснюються численним рядом зовнішньоекономічних договорів з цими країнами, а також відносно невисокими ставками мита на товари, які виробляються та ввозяться з цих країн, що спонукає зазначені держави імпортувати більше товарів в Україну. Також можна побачити, що протягом досліджуваного періоду російська федерація та білорусь входили в шістку таких країн-партнерів, що пояснюється немалою кількістю зовнішньоекономічних домовленостей до 2022 року. Проте, з початком росією війни в Україні та активною підтримкою бойових дій білоруссю усі зовнішньоекономічні операції з країнами-агресорами були припинені, а договори розірвані, що викреслить ці країни зі списку найбільш дохідних партнерів у майбутньому.

Рисунок 2.3 – Надходження митних платежів від імпорту протягом 2018-2022 рр. в розрізі найбільш дохідних країн-партнерів, млрд.дол.

Джерело: Складено автором на основі даних [24]

Оподаткований імпорт, обсяги якого формуються під час митного оформлення, є важливим фактором впливу на надходження митних платежів. Дані таблиці 2.4 свідчать про позитивну тенденцію щодо зростання оподаткованого імпорту в 2018-2019 та 2021 роках, що, безумовно, мало значний вплив на збільшення надходжень митних платежів до бюджету. У 2020 році в основному зниження спричинене скороченням зовнішньоекономічної активності між країнами через спалах коронавірусу, а у 2022 році – через запровадження в Україні воєнного стану відбулося тимчасове вимушене призупинення діяльності окремих митниць, зменшення ділової активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, обсягів виробництва, зміна логістичних маршрутів, блокування морських торговельних портів, закриття повітряного простору тощо. Зокрема, обсяги оподаткованого імпорту товарів у 2022 році, у порівнянні з 2021 роком, скоротились більше, ніж у 2,7 рази (з 68,2 млн. тонн у 2021 році до 25,8 млн. тонн у 2022 році). Загалом, суттєве зменшення надходжень митних платежів у 2022 році, у порівнянні з 2021 роком, відбулось при імпорті: нафти та нафтопродуктів (на 52,8 млрд. грн.); легкових автомобілів (на 31,9 млрд. грн.); газів нафтових (на 20,5 млрд. грн.); вугілля кам'яного, коксу (на 9,8 млрд. грн.).

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягів оподаткованого імпорту та його податкового навантаження в Україні протягом 2018 – 2022 рр.

Податки Роки	2018	2019	2020	2021	2022
Оподаткований імпорт, млрд. дол.	52,73	54,57	49,44	67,87	11,43
Коефіцієнт митного навантаження на імпорт	0,26	0,27	0,27	0,26	0,25
У тому числі:					
ПДВ	0,20	0,21	0,21	0,21	0,20
Акциз	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03
Мито	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02

Джерело: Складено автором на основі даних [24]

Податкове навантаження митними платежами на 1 дол. США оподаткованого імпорту протягом 2018-2021 рр. коливалось у межах 0,26-0,27 centa (табл. 2.4). Передусім, це наслідок реалізації вдалих заходів, проведених органами Державної митної служби України, спрямованих на підвищення ефективності адміністрування митних платежів, а саме: посилення контролю за використанням податкових пільг; своєчасне попередження незаконних схем з ввезення на митну територію України товарів; ефективний контроль за правильністю визначення бази оподаткування, своєчасне та достовірне декларування; посилена робота з визначення та управління ризиками у митній сфері.

З даних таблиці 2.4 також можна побачити, що, загалом, податкове навантаження кожного з видів податків залишається незмінним протягом досліджуваного періоду. Найбільше навантаження на імпорт має ПДВ з ввезених товарів, що зумовлено його найбільшою ставкою серед митних податків. Зокрема, протягом 2018-2021 років цей показник становив 0,21, у 2022 спостерігається його незначне зменшення. Аналогічна тенденція спостерігається щодо акцизного податку з ввезених товарів, що є наслідком дій уряду, а саме запроваджених пільг та звільнень, спрямованих на підтримку економіки держави у період війни.

Не менш важливим показником ефективності митного регулювання є рівень митного навантаження на економіку держави (рис. 2.4).

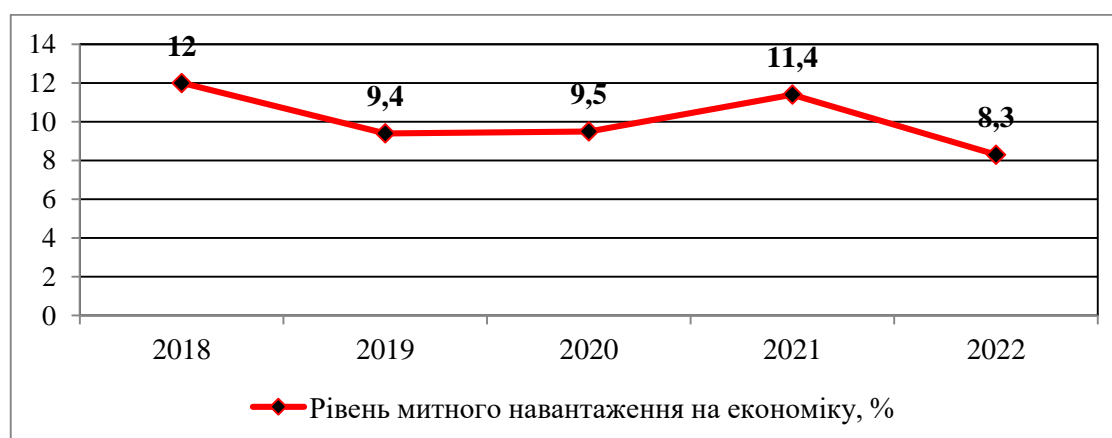

Рисунок 2.4 – Рівень митного навантаження на економіку протягом 2018-2022 рр., %

Джерело: Складено автором на основі даних [21,25]

З вищенаведених даних можна побачити, що найвищим значення даного показника було у 2018 році, проте у 2019 році воно стрімко знизилося і залишилося майже на тому ж рівні і в 2020 році. Загалом, це зумовлено не лише проблемами в економіці держави, а саме політичною нестабільністю, високим рівнем корупції, недостатньо ефективним реформуванням, зокрема митної справи, невиваженою фіскальною та монетарною політикою уряду, але й наявністю ряду недоліків у роботі української митниці. Попри зростання даного показника у 2021 на 1,9%, порівняно з 2020, що стало наслідком збільшення обсягів оподаткованого імпорту і, у свою чергу, надходжень до Державного бюджету, а також підвищення ефективності роботи митних органів, у 2022 рівень митного навантаження на економіку знову знизився через проведення військових дій на території України. У цьому ж році показник досягнув мінімального рівня за весь досліджуваний період – 8,3%, що на 3,1% менше, ніж у 2021 році.

Отже, загалом можна стверджувати, що роль митного регулювання в реалізації фіскального потенціалу України досить значна, що пояснюється питомою вагою митних платежів у доходах бюджету держави та податкових надходженнях, рівнем митного навантаження на імпорт й економіку загалом.

2.3. Вплив митного регулювання на заходи митного контролю в Україні

Потенційним резервом зростання надходжень митних платежів до Держбюджету України є підвищення рівня організації митного контролю, який на даному етапі виступає визначальним чинником збільшення обсягів сплачених до бюджету митних платежів [26]. Від ефективності здійснення митного контролю у державі залежать стан її економіки, розширення чи скорочення обсягів міжнародної торгівлі, а також зменшення чи збільшення випадків порушень митного законодавства. Як демонструє багатовіковий досвід найбільш розвинутих

держав світу – митна справа є невід'ємною складовою високоефективної організації життя суспільства і, насамперед, функціонування економіки [27].

Одним з основних завдань Державної митної служби України є досягнення індикативних показників шляхом виконання бюджетних завдань та збільшення надходжень митних платежів до Державного бюджету України. Тому одним з основних показників ефективності роботи митних органів є виконання плану надходжень митних платежів до бюджету держави (рис. 2.5).

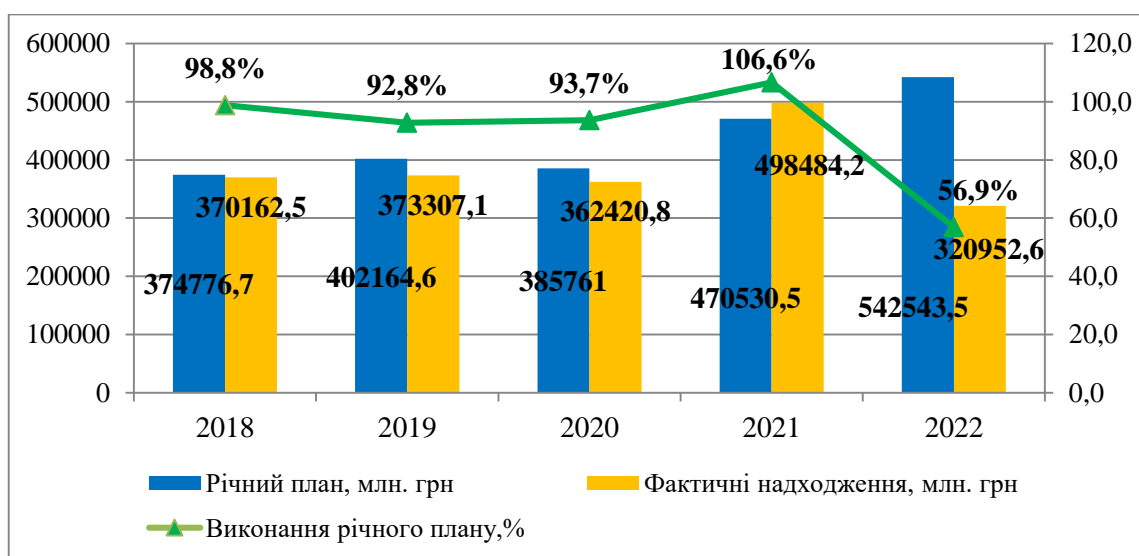

Рисунок 2.5 – Виконання плану надходжень митних платежів протягом 2018-2022 рр, %

Джерело: Складено автором на основі даних [21,28-30]

Аналізуючи вищенаведені результати, можна сказати, що загалом, протягом досліджуваного періоду, Державна митна служба України не досягала встановлених індикативних показників митних надходжень. Винятком став лише 2021 рік, коли митні платежі до Державного бюджету перевищили план на 6,6 %. Однією з причин невиконання планових показників митних надходжень є неефективне макроекономічне прогнозування і недоліки в плануванні доходів при складанні проекту Закону України «Про Державний бюджет України». Так, за розрахунками обсягів бюджетних доходів у 2019 році було враховано середній офіційний курс гривні – 28,2 грн. за 1 дол. США, у той час, коли фактично він

дорівнював 25,85 грн. за 1 дол. США. Таким чином, за підрахунками Рахункової палати України, у 2019 році плановий показник надходжень ПДВ із ввезених на митну територію України товарів не виконано на 21 млрд. грн. [31]. Зрозуміло, що обсяги адміністрованих митними органами платежів також значною мірою залежать від обсягів оподаткованого імпорту. Проте, недивлячись на його зростання у 2019 році відносно планових показників митні надходження у цьому році все одно не досягли індикативного показника і навіть зменшились на 6% по відношенню до його значень 2018 року. Невиконання бюджетного плану митних надходжень у 2020 році в основному спричинене зниженням обсягів оподаткованого імпорту, викликане частковим закриттям кордонів держав через пандемію коронавірусу.

У 2022 році у зв'язку з початком повномасштабної війни росії проти України, введенням воєнного стану в Україні та вимушеним тимчасовим призупиненням роботи окремих митниць відбулося значне зменшення активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що мало безпосередній вплив на виконання доведених Міністерством фінансів України індикативних показників перерахувань митних платежів до Державного бюджету. Також на стан виконання плану митних надходжень у 2022 році великою мірою вплинуло прийняття Верховною Радою України низки законодавчих змін з питань пільгового оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України в умовах воєнного стану. Загалом сума звільнень від сплати митних платежів при імпорті товарів в Україну цього року становила 179,3 млрд. грн., 79,3 млрд. грн. з яких складає пільгове оподаткування товарів згідно з законодавчими актами, прийнятими в умовах воєнного стану. Серед основних пільг, які мали вплив на надходження митних платежів до бюджету держави у 2022 році були [28]:

- пільги зі сплати податків при імпорті товарів, не пов'язаних із протидією збройній агресії росії, надані у квітні – червні 2022 року, загальна сума яких склала 42,1 млрд. грн.;
- пільги при імпорті продукції оборонного призначення – 31,4 млрд. грн., з яких, зокрема, 4 млрд. грн. – відстрочення сплати митних платежів при

ввезенні в Україну товарів, кінцевим отримувачем яких відповідно до умов договорів визначено Міноборони України, ЗСУ;

- пільги зі сплати акцизного податку при імпорті сировини для виробництва інших підакцизних товарів (переважно тютюну) – 28,1 млрд. грн.;
- нові пільги, метою яких є відновлення енергосистем та забезпечення населення електроенергією, які тільки протягом листопада – грудня 2022 року склали 4,8 млрд. грн., у тому числі з ввезення електрогенераторів – 3,8 млрд. грн.

Разом з тим, встановлення на рівні 7% ставки ПДВ з ввезених товарів та нульової ставки акцизного податку на імпорт пального стало причиною зменшення обсягів надходжень названих податків з ввезення пального у березні – вересні 2022 року на 46,2 млрд. грн. Навіть після часткового повернення до правил оподаткування акцизним податком у вересні 2022 року обсяги розрахункових умовних недонадходжень акцизного податку та ПДВ у жовтні – грудні 2022 року склали 20,7 млрд. гривень [28].

Попри негативні тенденції досліджуваних показники, що стали наслідком збройної агресії росії в Україні, розпочатої 24 лютого 2022 року, протягом січня – лютого 2022 року Держмитслужба перевищила плановий показник митних надходжень на 110%, що дозволяє зробити висновок про позитивну тенденцію на початку року, подальшому розвитку якої завадила війна.

З метою оцінювання ефективності функціонування митної системи України також розглянемо такий економічний індикатор як частка видатків Державного бюджету, яка забезпечується за рахунок асигнованих митних платежів. Даний показник розкриває фіскальне значення митних інструментів та заходів, які реалізуються митною політикою держави.

З результатів таблиці 2.5 видно, що протягом 2018-2022 рр., враховуючи коливання курсу національної валюти, видатки Державного бюджету України зростають, зокрема у 2018 році вони становили 985,8 млрд. грн., у той час, коли у 2022 році – 2705,4 млрд. грн. Разом з цим, попри зростання поряд з витратами митних надходжень, частка покриття державних витрат митними платежами

зменшується. Загалом, можна зробити висновок, що податкові надходження, акумульовані митними органами України, покривають третину всіх витрат держави, що забезпечують виконання основних її функцій.

Таблиця 2.5 – Частка забезпечення видатків Державного бюджету України митними платежами протягом 2018-2022 рр.

Показники/Роки	2018	2019	2020	2021	2022
Надходження митних платежів до Державного бюджету, млрд.грн.	370,1	373,3	362,4	498,5	321,0
Видатки Державного бюджету, млрд.грн.	985,8	1072,9	1288,1	1490,3	2705,4
Забезпечення видатків державного бюджету митними платежами, %	37,5	34,8	28,1	33,4	11,9

Джерело: Складено автором на основі даних [21]

Ще одним показником, за допомогою якого оцінюється результативність митного контролю, здійснюваного Державної митною службою України, є кількість донарахованих митних платежів до Державного бюджету. Правильне визначення митної вартості товарів є серйозним етапом процесу адміністрування митних платежів, оскільки саме митна вартість слугує базою для розрахунку митних платежів на момент переміщення товарами митного кордону держави. Недооцінка митної вартості спричинює ухилення від сплати податків суб'єктами ЗЕД, що означає недонадходження митних платежів до бюджету держави. Разом із заниженням митної вартості товарів на стан митних надходжень також впливають достовірність визначення країни походження та ідентифікація коду товарів згідно з УКТ ЗЕД під час їх переміщення через митний кордон. Невірна класифікація товару або підробка сертифікатів про країну походження є основними чинниками заниження розміру ввізного мита, що призводить до зменшення нарахувань податку на додану вартість.

Згідно статистичних даних, щороку найбільше митних платежів донараховується митними органами у саме результаті неправильного визначення митної вартості товарів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Коефіцієнти ефективності адміністрування митних платежів

Показники/Роки	2018	2019	2020	2021	2022
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі зміни коду товарів згідно з УКТ ЗЕД (класифікаційні рішення)	0,08	0,07	0,08	0,06	0,27
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі верифікації сертифікатів про походження товарів (країни походження)	0,05	0,07	0,08	0,10	0,49
Коефіцієнт ефективності адміністрування митних платежів у разі коригування чисельного значення митної вартості товарів	1,26	2,13	1,90	1,85	7,82

Джерело: Складено автором на основі даних [19,28-30]

Зокрема, у 2018 році сума донарахувань становила 114,0 млн. грн., що складає 23% всіх донарахованих митних платежів [19]. Частка додаткових надходжень від коригування митної вартості у загальній сумі митних платежів, акумульованих до бюджету держави, у 2022 році становила 7,82% проти 1,85% у 2021, що пояснюється малим обсягом сукупних митних надходжень у 2022 році. В абсолютних показниках сума донарахувань у результаті неправильного визначення митної вартості у 2022 склала 6,3 млрд. грн., що на 2,72 млрд. грн. або 31,2% менше цього значення попереднього року. Загалом, за досліджуваний період складно визначити ключову тенденцію донарахувань внаслідок коригування митної вартості товарів (значення коливались від 1,26 до 7,82). В основному, така різниця сформувалася за рахунок збільшення митних платежів у бюджеті, у той час, коли сума донарахувань у середньому не змінювалася. Також ключовими причинами, які вплинули на стан справляння додаткових митних платежів за рахунок коригування митної вартості стали зміна структури імпорту товарів, заміна дорожчих товарів їх дешевшими аналогами, коливання цін на зовнішніх ринках, курси валют, реалізація

економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також втрати внаслідок воєнного конфлікту з росією.

Частки додаткових митних надходжень від правильності декларування країни походження та визначення коду товару значно нижчі, ніж надходження від коригування митної вартості (табл. 2.6). Так, питома вага додаткових надходжень від контролю за правильністю декларування країни походження товару в митних надходженнях протягом 2018 – 2022 років коливалась у межах 0,05 – 0,49, а частка додаткових надходжень від контролю за правильністю класифікації товарів згідно з УКТЗЕД – у межах 0,06 – 0,27.

Варто зауважити, що у разі прийняття митним органом рішення про коригування митної вартості товарів, зміну коду чи країни походження товару декларант відповідно до статті 24 Митного кодексу України має право оскаржити його в законному порядку [5]. Тому, реальна сума цих надходжень є меншою, ніж показано в таблиці 2.6. Таким чином, близько 90% рішень щодо справ, пов'язаних з коригуванням митної вартості та визначенням коду товару в 2018 році вирішувалися на користь платника, що свідчить про існування недоліків у сфері контролю, правильності визначення митної вартості, зловживання службовими повноваженнями працівниками митних органів та прийняття митними органами безпідставних рішень про збільшення митної вартості товарів [19].

Загалом, можна сказати, що попри непередбачувані виклики, з якими зіштовхнулася Україна – у 2020 році пандемія COVID-19, а в 2022 році – розпочата росією війна, що спричинили скорочення обсягів митних надходжень до бюджету держави, на адміністрування митних платежів також вплинули наявні проблеми в роботі митних органів, що є перешкодою для ефективного виконання ними своїх завдань та повноважень, а також досягнення поставлених економічних цілей.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми митного регулювання в Україні

На всіх етапах становлення кожної держави митне регулювання є невід'ємною складовою її діяльності. Особливого значення воно набуває на сучасній стадії розвитку світової економіки, в умовах глобальної конкуренції, та, зокрема, економіки України, в умовах її інтеграції до світової економічної спільноти, що зумовлює потребу в захисті національних економічних інтересів. Саме тому, виокреслення основних проблем у сфері митного регулювання України, його організації та правової регламентації є надзвичайно актуальним питанням.

Проведений аналіз ефективності митного регулювання в Україні, а також дослідження літературних джерел з даної теми показали, що сфера митного регулювання в нашій державі є далеко не ідеальною та містить ряд ключових проблем, які потребують вирішення.

Загалом, проблеми, які впливають на розвиток митної політики держави, мають як об'єктивне, так і суб'єктивне спрямування (Додаток Б). Обидві групи чинників впливу визначають стратегію розвитку митної справи держави та загальний напрям її розвитку.

Конкретизуючи проблематику сфери митного регулювання України, можна сказати, що однією з ключових її проблем є заплутаність та несистематизованість митного законодавства України, яке доволі часто містить правові суперечності та лишає неврегульованими ряд значущих питань.

Разом із цим, на шляху інтеграції України до ЄС та, як наслідок, зближення національного митного законодавства з європейським, гострою проблемою є саме сприйняття та розуміння митної справи. Традиційно її трактують як сукупність

правових норм, стандартів і правил, які регулюють діяльність та організаційну структуру митних інституцій, основним завданням яких є захист економічних інтересів держави. На противагу, у країнах ЄС, передусім, залишається втілення функцій щодо належного забезпечення прав людини, а призначення органів державної влади полягає, насамперед, у всеосяжному сприянні щодо втілення цих прав належним чином. Змінити ці стереотипи досить складно, адже проблема, коли інтереси держави панують над інтересами людей достатньо глибоко укорінилась не лише у митній системі, а і в багатьох інших сферах держави. Тому, на шляху вступу України до ЄС, ідеологія у відносинах між державою та суспільством повинна змінитись, адже саме це є однією з ключових передумов впровадження інноваційних технологій та прогресивних досягнень у національній митній системі.

Проблема відставання національного митного контролю від сучасних вимог пропускну здатності та міжнародних стандартів контролю товарів залишається чи не найважливішою серед головних проблем митної сфери України. Враховуючи значне зростання обсягів зовнішньоторговельної діяльності та закріплення таких тенденцій впродовж останніх років, потреба в нових підходах до здійснення митного контролю міжнародних вантажних потоків посилюється. Незадовільне технічне оснащення та недостатній контроль за наявністю й використанням технічних засобів контролю митними органами призводить до негативних наслідків. На сьогодні здійснюється переорієнтація національної зовнішньоекономічної діяльності, що характеризується послабленням торгових відносин з країнами, які у минулому належали до радянського союзу, та укріпленням відносин і зростанням обсягів торгівлі з Європейськими державами, що територіально змінює характер навантаження на митні пости України. Саме тому, потреба у відповідному високоефективному технічному обладнанні на митних постах та пунктах пропуску є надзвичайно гострою. Нині далеко не всі митні пости оснащені скануючими системами та габаритно-ваговими комплексами. Дані показники є нижчими за фактичні потреби митних підрозділів України.

Крім того, гострою проблемою здійснення митного контролю в Україні залишається використання застарілих механізмів реалізації митних процедур, а також значні часові затрати на їх проведення. Надзвичайно великий та невиправданий перелік формальних процедур, що призводить до понадмірне навантаження працівників митних органів та, як наслідок, довгих черг на кордоні аж ніяк не сприяє ефективній роботі митниці. Особливо нагальними ці проблеми стали у результаті зростання товаропотоків.

Проблема корупції в митних органах також залишається актуальною. Не зважаючи на те, що українська митниця спрямовує близько половини надходжень до бюджету держави, за підрахунками експертів, саме в результаті корупції на митниці Україна втрачає найбільше доходів. Загалом, їх сума становить мінімум 75 млрд грн. фіскальних втрат щорічно. Варто зазначити, що найбільш поширеною корупційною схемою на митниці є «передекларування» товарів, які переміщуються через державний кордон, за участю співробітників митної служби України. Даний метод передбачає декларування товару за тим кодом УКТ ЗЕД, згідно якого встановлені нижчі ставки мита [33].

Також, актуальними залишаються проблеми, що стосуються адміністрування митних платежів. Першочерговим етапом адміністрування митних платежів є достовірне визначення митної вартості товарів, що перетинають митний кордон держави, адже саме митна вартість є основою тієї суми, з якої згодом нараховуватимуться митні платежі. Нині ж залишається нагальною проблема викривлення та заниження митної вартості товарів. За підрахунками ДМС України, а також власними дослідженнями, тенденція до заниження митної вартості товарів під час імпорту зберігається, разом із тим, для достатньо широкого асортименту товарів. Такого роду тенденції повинні зосередити увагу держави на посиленні ефективності механізмів моніторингу щодо визначення справжньої вартості товарів та правильності її декларування. Також, на обсяги надходжень митних платежів до Державного бюджету безпосередньо впливають достовірність визначення країни походження товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон України та ідентифікація їх коду згідно УКТ ЗЕД.

Не менш важливою є проблема низького рівня співпраці національних митних органів з іноземними з метою підтвердження митної вартості товарів, що імпортуються. У більшості випадків, така співпраця необхідна для достовірного визначення митної вартості імпортованих товарів та подальшого її коригування.

Невирішеною проблемою у сфері митного регулювання України залишається контрабанда та значні обсяги товарів, що переміщуються нелегальними способами. Відсутність статистичних даних в офіційних звітах Держмитслужби України про щорічні сукупні обсяги контрабанди як у кількісному, так і в грошовому вимірах унеможливорює оцінку рівня реальних загроз від контрабанди товарів для національної безпеки, адже фактично неможливо проаналізувати скільки коштів недоотримує Державний бюджет України у вигляді митних платежів через існування контрабанди товарів. В першу чергу, це пояснюється тим, що в системі звітності митної служби України основний акцент зроблено не на економічній складовій контрабанди, а на її кримінальному змісті. Вирішення також потребують проблеми незаконного ввезення зброї та наркотичних засобів, численна кількість правопорушень при ввезенні інтелектуальної власності, зовнішньоторговельні операції через офшорні зони [32].

Також, як вважають українські експортери, серед внутрішніх проблем, що чинять опір міжнародній торгівлі є загальна складність регулювання, що пояснюється необхідністю отримання значної кількості різного роду дозволів, реєстраційних документів та ліцензій, а також неналежний контроль за його здійсненням. У результаті цього, процедура дотримання та виконання всіх вимог законодавства є довготривалою та високовартісною, а також провокує появу корупційних схем.

Існування тіньової економіки у сфері нетарифного митного регулювання також є гострою проблемою сьогодення, що провокує появу ряду інших проблем, а саме спотворює індикативні показники міжнародної торгівлі, негативно впливає на конкуренцію між вітчизняними виробниками, зумовлює незаконний імпорт в країну, передусім, неякісних товарів, спричинює торговельно-політичні конфлікти між державами. Усе перелічене вимагає подальшого вдосконалення законодавчої,

управлінської, інформаційної та процедурної бази, що регламентує реалізацію заходів нетарифного регулювання у зовнішньоторговельній політиці України.

Також, серед проблем у сфері митного регулювання України, які сповільнюють розвиток національної митної системи та ускладнюють інтеграційні процеси держави, можна виділити [34]:

— відсутність чіткого розмежування функціональних обов'язків державних органів, у результаті чого дублюються деякі задачі або ж паралельно здійснюються операційні заходи. Причиною не злагодженої координації дій може бути як громіздкість системи, так і відсутність належної комунікації між самими працівниками, підрозділами чи відділами;

— недоконаність створення єдиної інформаційної системи митного контролю, що часто зумовлює прийняття управлінських рішень на основі недостовірної чи неповної інформації про суб'єктів, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності чи певні операції;

— низький рівень відповідності національного митного законодавства європейським стандартам та вимогам, що стримує процес інтеграції України та розвиток транскордонної торгівлі з країнами ЄС;

— переважання людського фактору та суб'єктивізму в процесі здійснення митного контролю та аудиту.

Отже, як можна побачити, ще до початку повномасштабної війни в Україні, митна сфера нашої держави мала ряд проблем та недоліків, які потребують нагального вирішення на шляху інтеграції України до ЄС. Безперечно, вирішення деяких з них призупинилося через появу більш важливих питань, таких як оборона держави та гостра необхідність дати відсіч ворогові, який нахабно намагається відібрати частину територій України. Проте, у цьому контексті роль митних органів набуває ще вагомішого значення, тому повноцінне виконання ними своїх функцій та обов'язків є особливо важливим на сьогодні, адже саме вони стоять на захисті митного кордону держави, забезпечують значну частину доходів бюджету, які в подальшому використовуються для подолання ворога, захищають населення від

недоброякісного імпорту та виконують ряд інших не менш важливих покладених на них завдань.

3.2. Зарубіжний досвід організації та здійснення митного регулювання

На етапах удосконалення митної політики держави та механізму використання інструментів митного регулювання, корисним для України буде вивчення та врахування досвіду регулювання митної діяльності провідних країн світу, зокрема тих, яким вдалося створити ефективну систему митного регулювання. Саме тому, з метою вирішення існуючих проблем національної митної системи та виведення її на новий рівень, розглянемо зарубіжний досвід застосування методів та інструментів митного регулювання на прикладі кількох країн.

Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічних операцій розвинутих держав світу здебільшого відповідає рекомендаціям міжнародних організацій. У країнах з ринковою економікою задля стимулювання припливу капіталів до країни митом оподатковується винятково імпорт, в той час коли експортне мито майже не застосовується, а в США навіть заборонено на законодавчому рівні. В цілому, на різних етапах свого економічного розвитку переважна більшість високорозвинених держав світу, а також країн з перехідною економікою впроваджували подібну зовнішньоекономічну політику, котра стимулювала експорт готової продукції, обмежувала вивіз сировини та сприяла імпорту комплектуючих матеріалів з метою розвитку національної індустрії.

Позитивним для України може стати досвід Грузії. Особливістю митної системи цієї країни є те, що митна служба Грузії не є фіскальним органом, а стягує ввізне мито відповідно до загальних директив Міністерства економічного розвитку. Виходячи з цього, Міністерство фінансів Грузії не встановлює планових показників щодо надходжень митних платежів до бюджету держави. Основною функцією

митних органів є не фіскальна, а регулююча, метою якої є контроль за структурою внутрішнього товарного ринку та реалізація інструментів протекціонізму в національних інтересах. Також, на законодавчому рівні у Грузії передбачено застосування лише трьох ставок ввізного мита – 0%, 5% та 12%, які встановлюються Міністерством економічного розвитку відповідно до певних категорій товарів. Така тарифна система сприяє зменшенню випадків порушення митного законодавства Грузії, пришвидшенню митного оформлення товарів та зниженню митної вартості продукції. Поряд з цим, у Грузії максимально спрощено митні формальності та процедури. Країна посідає перше місце серед країн Східної Європи та Центральної Азії за часом, витраченим на вирішення спірних питань з регулюючими державними органами. Також, у Грузії діє автоматична система обробки митних декларацій «ASYCUDA», яка передбачає чотири режими пропуску: «червоний коридор» (повний обсяг контрольних заходів); «жовий коридор» (документальний контроль); «зелений коридор» (пропуск без контролю); «синій коридор» (пропуск без контролю з умовою проведення пост-аудиту).

Протягом останніх 20 років надзвичайно високі темпи зростання демонструє економіка Китаю, що, в першу чергу, пояснюється багатьма економічними чинниками, серед яких значущу роль відіграє грамотна та ефективна митно-тарифна політика. Механізм мотивування до експорту, що діє у Китаї, полягає у наданні широкого спектру пільг та використанні інших інструментів, які сприяють здійсненню експортних операцій. В цей же час, пільги імпортерам, за винятком імпорту гуманітарної допомоги, заборонені, а за прискорення митного оформлення введено додаткові тарифи [35]. Разом з цим, на відміну від більшості держав світу, у яких митне оформлення здійснюється в основному за місцем призначення товару, у КНР практично весь імпорт оформляється лише в кількох основних митницях, які функціонують у найбільших портах. З метою митного оформлення експорту створено 15 бондових зон, що відзначаються найвищим ступенем відкритості й наданням зареєстрованим у них підприємствам пільг, а також сприяння при здійсненні експортних операцій [36]. Що стосується митної

служби Китаю – Державного комітету з митного оподаткування, то даний орган вважається унікальним у світовій практиці. Державний комітет з митного оподаткування не лише самостійно проводить митну політику держави та визначає головні напрямки її розвитку, а й також наділений правом на реалізацію правоохоронних заходів.

Не менше розвинутою є митна система Японії, яка сьогодні, на відміну від минулох століть, вважається однією з найбільш відкритих держав світу. Зокрема, середньозважена ставка митного тарифу в країні становить 2%, разом з цим, встановлено заборонні ставки на деякі види товарів, серед яких рис – 444% та пшениця – 193%, також високі ставки встановлено на молочні, м'ясні та нафтопродукти. В першу чергу, це пояснюється високою здатністю країни самостійно забезпечити населення такими товарами. 95% тарифних ставок Японії є адвалорними, чимало з них диференціюються залежно від застосованого методу визначення митної вартості. Більше третини товарних позицій при імпорті не обкладаються митом, у переважній більшості це сировина, ще понад 45% товарів оподатковуються за ставками менше 5% [36]. Разом з цим, Японія надзвичайно широко використовує методи нетарифного регулювання, зокрема, квотування. При цьому, уряд держави практично не застосовує компенсаційні та антидемпінгові ставки. Також в Японії діє унікальна система податкових пільг для імпортерів, котрі ввозять товари, які не оподатковуються митом. Обсяг таких товарів у загальному підсумку імпорту складає понад 25%.

У зв'язку з останніми тенденціями зростання обсягів нелегальної торгівлі, цінним досвідом для України буде впровадження та використання провідними країнами системи з управління митними ризиками, яка вже існує в Україні, проте ще не в досконалому вигляді.

Однією з найбільш розвинених країн Західної Європи є Велика Британія, котра характеризується стабільно високим рівнем зовнішньоекономічної діяльності та митного обслуговування. Провідну роль у правовому регулюванні митних режимів країни відіграє система управління ризиками, яка

використовується Королівською митно-акцизною службою Великобританії і складається з трьох компонентів:

- застосування автоматизованої системи визначення рівня ризику;
- використання розвідувальної інформації правоохоронних підрозділів митної служби;
- застосування інтуїції посадової особи митниці.

Система ризик-менеджменту, яка застосовується у Великій Британії, поєднує у собі кілька новітніх митних інструментів та технологій, сформованих на сучасних підходах, які сприяють підвищенню ефективності діяльності митних служб [37].

Не менш цінним для України може стати досвід правового регулювання митних режимів в Італії, яка є одним із головних центрів міжнародної торгівлі та, як і Україна, часто є осередком транзитних переміщень. Зокрема, особливої уваги заслуговує система управління ризиками Італії, яка вміщує три блоки: методологія аналізу ризиків та управління ними; організація з управління ризиками; технічне впровадження системи аналізу та управління ризиками.

Цікавим є те, що автоматизована інформаційна система управління ризиками Італії ґрунтується на онлайн-з'єднанні інспектора митниці з центральною комп'ютерною системою, що дає можливість автоматично одержати рішення, з огляду на яке будуються всі подальші дії [37]. Також, у системі застосовується три типи «коридорів»: зелений та червоний, які притаманні й українській системі управління ризиками, а також жовтий, який передбачає документальний контроль, за результатами якого приймається рішення про необхідність здійснення фізичної перевірки товарів.

Також, в обох зазначених вище країнах, з метою підвищення ефективності системи управління ризиками провадиться робота щодо налагодження зв'язку та взаємного обміну інформацією з іншими державами.

Хорошим прикладом ефективного застосування автоматизованих систем митного оформлення та контролю є США. У цій країні основним чинником прискорення митного оформлення й митного контролю є повна комп'ютеризація

та інформатизація усіх митних процедур, а також нагромадження й застосування митної історії попередніх років з метою ідентифікації товарів та учасників зовнішньоекономічної діяльності, котрі спричиняють потенційну загрозу безпеці зовнішньоекономічної діяльності зокрема, та державі загалом.

В Іспанії політика стягнення митних платежів досить схожа до української. Експорт товарів і послуг звільняється від ПДВ, натомість імпорт обкладається ПДВ. Водночас, вартістю, що оподатковується, вважається ціна, запропонована продавцем, за включенням усіх митних платежів, які необхідно сплатити. Юридично, експорт товарів оформлюється як специфічний вид операцій, при якій застосовуються нульова ставка податку. Тому, як наслідок, експортери не звільняються від документального оформлення своїх операцій для податкових органів.

Необхідно зазначити, що багато країн, нараховують митні податки, а саме ПДВ, як і Україна. ПДВ вважається одним з найбільш фіскальнозначущих податків, який здатний забезпечити надходження до бюджету навіть під час економічної депресії, саме тому в багатьох державах ставка ПДВ становить понад 20%. Зокрема, у Чехії, Латвії, Бельгії, Литві – 21%, Словенії, Італії – 22%, Ірландії, Польщі, Греції – 23%, Фінляндії, Румунії – 24%, Хорватії – 25%. Найвища ставка ПДВ зафіксована в Угорщині – 27% [40].

Одним з відносно нових напрямів митного контролю є митний пост-аудит, який сприяє розвитку міжнародної торгівлі шляхом спрощення торговельних процедур з одного боку та забезпечення ефективного митного контролю з іншого. Зокрема, у податковому законодавстві Кореї передбачено застосування трьох видів митного пост-аудиту [39] (Додаток В). Метою вибіркового аудиту є перевірка даних, заявлених при перетині митного кордону держави, плановий аудит, у свою чергу, здійснюється з виїздом на підприємство задля вивчення бухгалтерської документації та фактичної перевірки товарів.

Отже, вище наведена характеристика митного регулювання деяких зарубіжних країн показує, що на стадії стрімкого зростання національної економіки ефективною буде політика поміркованого протекціонізму, що в перспективі зі

збільшенням споживчого та виробничого попиту на імпортовані товари потребує поступового зниження тарифів. Ефективна система управління ризиками також є важливою складовою успішного митного регулювання. Також, можна зробити висновок, що світовий досвід митного регулювання зовнішньоторговельних операцій передбачає надання пільгових митних тарифів в основному постачальникам сировини та товарам, що потребують мінімальної технічної переробки. При цьому, митна політика, перш за все, має бути інструментом регулювання внутрішнього ринку, а не наповнення бюджету держави.

3.3. Напрями удосконалення митного регулювання в Україні

Проведене дослідження щодо ефективності митного регулювання в Україні, виявлені проблеми у цій сфері, а також успішний досвід зарубіжних країн світу у полі регулювання митної діяльності дає змогу визначити ряд пріоритетних напрямів щодо вдосконалення національної митної системи.

Зокрема, перспективними шляхами удосконалення національного митно-тарифного регулювання вважаємо наступні пропозиції:

По-перше, диференціювати ставки мита таким чином, щоб матеріали, сировина та комплектуючі оподатковувались за мінімальними тарифами, тоді як готові вироби – за максимальними. Така диференціація дозволить створити більш привабливі умови для виробництва товарів в Україні, у порівнянні з їх імпортом. Разом з цим, це сприятиме перенесенню самого виробництва на територію держави.

Пріоритетним за таких умов буде подальше зниження ставок ввізного мита на технологічне обладнання, що не має українських аналогів, при цьому перевага має надаватися ввезенню саме високотехнологічного обладнання, яке здатне підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції та держави.

По-друге, уніфікувати або ж систематизувати національну товарну номенклатуру згідно з міжнародними стандартами, що зменшить кількість випадків декларування товару за невірним кодом з наміром сплати меншої суми митних платежів, та, у свою чергу, знизить відсоток ухилення від сплати податків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

По-третє необхідно знизити рівень фіскального навантаження на митні податки. В економічно розвинених країнах мито, передусім, виконує регулюючу функцію, а тоді вже фіскальну. Доходи бюджету іноземних країн від справляння імпортного мита не перевищують 0,3% ВВП, тоді коли в Україні, митна служба відіграє вагомий роль в наповненні Державного бюджету. Орієнтація на виконання, перш за все, фіскальної функції митними органами України знижує можливості здійснення інших не менш важливих функцій та створює перепони для міжнародного співробітництва й ефективної боротьби з митними правопорушеннями. У результаті цього, збільшується кількість випадків ухилення від митних платежів та, знижується конкурентоспроможність вітчизняного товаровиробника [41].

Важливим чинником, що опосередковано впливає на реалізацію усіх вище перелічених рекомендованих змін, є «диктування» Європейським Союзом ведення митно-тарифної політики його членам, а також частково країнам-кандидатам на вступ, до яких належить і Україна. Тому приймати рішення щодо вдосконалення митно-тарифної політики варто помірковано, зважуючи всі за та проти.

Що стосується нетарифного регулювання, то воно також відіграє досить важливу роль в національній регуляторній системі, особливо зараз, коли поступова гармонізація митного законодавства України з європейськими стандартами вимагає зниження тарифних ставок. Для вдосконалення системи нетарифного регулювання товарообміну в Україні не обов'язково докорінно змінювати всі можливі нетарифні заходи, які застосовуються державою, достатньо провести реформування даної системи відповідно до правил СОТ та гармонізувати нетарифні заходи з міжнародними, передусім, з європейськими. В той же час, для того, щоб система заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України «відповідала

міжнародним стандартам та була дієвою, необхідно забезпечити її ефективне функціонування шляхом гармонізації економічної, інституційної та законодавчої складових. Продумана стратегія розробки системи нетарифних заходів повинна ґрунтуватися на оцінці балансу вигід та витрат для національної економіки з урахуванням інтересів національного товаровиробника та споживача, спрямовуватись на їх підтримку та захист; у свою чергу, ефективна реалізація даної стратегії має забезпечуватись надійною виконавчою вертикаллю державних органів влади, котрі є уповноваженими у цій галузі, та системою правових норм, які б розкривали механізм нетарифного регулювання й забезпечували належне виконання своїх функціональних обов'язків даними органами влади» [42].

Також, на нашу думку, необхідно розробити та застосовувати оновлену систему класифікації нетарифних заходів з метою полегшення процесу збору та аналізу даних, забезпечити ефективну перевірку цих даних відповідними уповноваженими державними органами, стимулювати розміщення результатів про нетарифні заходи після їх перевірки в публічних веб-порталах, а також зміцнити інституційний процес розгляду питань у сфері нетарифного регулювання.

З метою забезпечення прозорості даних щодо застосування заходів нетарифного регулювання при їх зборі необхідна тісна взаємодія приватного сектору бізнес-одиноць з компетентними державними органами. Корисним у даному випадку може бути застосування методів «круглого стола», «єдиного вікна», де зазначатиметься позитивний і негативний вплив застосованих нетарифних інструментів на всьому шляху поставки товарів. У свою чергу, уповноважений за аналіз зібраної інформації про нетарифні заходи орган повинен дослідити їх переваги й недоліки та надати рекомендації щодо збереження, зміни або усунення певних нетарифних заходів.

Також, для створення ефективної системи нетарифного регулювання в Україні варто дотримуватись принципів, визначених ОЕСР (Додаток Г), які сприятимуть здійсненню імпортно-експортних операцій суб'єктами ЗЕД.

З метою удосконалення якості митного контролю в Україні, що, як наслідок, сприятиме підвищенню ефективності та результативності митного регулювання, а також вирішить низку проблем є [43-44]:

- цілковита автоматизація митних процедур та зменшення людського фактору там, де це можливо, або ж деталізація правил та використання новітніх технологій, де зменшення людського фактора неможливе;
- впровадження ефективної системи моніторингу та контролю, зокрема, вдосконалення механізму митного контролю з урахуванням зарубіжних практик здійснення митного пост-аудиту;
- мінімізація ролі суб'єктів владних повноважень ДМСУ щодо прийняття рішень про пропуски товарів через державний кордон;
- застосування технологій штучного інтелекту, що дозволить значно знизити корупційні ризики в роботі митних органів та суб'єктів ЗЕД;
- надання ще більшої уваги міжнародному співробітництву, зокрема, налагодження повноцінного обміну інформацією між митними адміністраціями різних країн;
- уникнення дублювання функцій державних органів та збільшення рівня злагодженості роботи між інституціями, які безпосередньо беруть участь у здійсненні митного контролю;
- удосконалення системи управління ризиками у митній справі на прикладі позитивного досвіду зарубіжних країн;
- адаптація національного митного законодавства до норм та принципів права Європейського Союзу;
- підвищення мотивації співробітників митних органів щодо виявлення фактів порушення законодавства при розмитненні товарів та підвищення їх відповідальності за протиправні дії.

Вважаємо, що запропоновані напрями удосконалення системи митного регулювання України, що базуються на успішному досвіді ведення митної справи зарубіжних країн, а також власних ідей вітчизняних науковців та

авторів цього дослідження вирішать існуючі проблеми митної сфери України, усунуть її недоліки та сприятимуть розвитку національної економіки та виведенню її на новий рівень, попри усі труднощі, з якими стикнулася наша держава протягом останніх років.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження процесу митного регулювання в Україні можна зробити наступні висновки:

- митне регулювання є так званою підсистемою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає та контролює процес переміщення товарів та послуг через митний кордон. Саме регулювання митної діяльності розкриває основні засади та принципи формування міжнародних відносин, а також організовує ефективну, прозору та справедливую систему оподаткування суб'єктів ЗЕД;
- державне митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності реалізується за допомогою значної кількості інструментів тарифного і нетарифного регулювання, коло яких постійно розширюється відповідно до потреб світової ринкової економіки та міжнародних зобов'язань України;
- визначення, методи та принципи митного регулювання чітко регламентовані законодавством України та є обов'язковими для застосування відповідно до встановлених правових норм;
- одним з основних інструментів забезпечення захисту митних інтересів кожної держави є митні платежі, які виступають не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й вагомим джерелом формування доходів Державного бюджету України. В Україні їх частка у доходах Держбюджету складає близько 40%, тоді як у країн з провідними економіками світу - 30%, що свідчить про значну імпортозалежність національної економіки. Частка митних платежів у податкових надходженнях протягом аналізованого періоду в середньому, за виключенням 2022 року, становить 45%, у той час, коли в країнах провідних економік світу – трохи більше 60%;
- у структурі надходжень митних платежів протягом 2018-2022 рр. найбільшу частку складає ПДВ з ввезених товарів, трохи меншу – акциз з ввезених товарів, найменшу – мито;

- найбільше митних надходжень від імпорту складають 27 та 87 групи УКТ ЗЕД, найбільш дохідні партнери за 2018-2022 рр. – Китай та Німеччина;
- протягом досліджуваного періоду коефіцієнт митного навантаження на імпорт коливається в межах 0,25 – 0,27, найбільше навантаження на імпорт має ПДВ з ввезених товарів, що зумовлено його найбільшою ставкою серед митних податків. Рівень митного навантаження на економіку держави сягає 8,3-12 % протягом 2018-2022 рр.;
- значний вплив на стан митних надходжень впливають достовірність визначення митної вартості, країни походження та ідентифікація коду товарів згідно з УКТ ЗЕД під час їх переміщення через митний кордон. Найбільше митних платежів донараховується митними органами у результаті неправильного визначення митної вартості товарів;
- попри зростання митних надходжень до бюджету, частка покриття державних витрат митними платежами зменшується та становить третину всіх витрат держави, що забезпечують виконання основних її функцій;
- загалом, можна стверджувати, що попри непередбачувані виклики, з якими зіштовхнулася Україна – у 2020 році пандемія COVID-19, а в 2022 році – розпочата росією війна, що спричинили скорочення обсягів митних надходжень до бюджету держави, на адміністрування митних платежів також вплинули наявні проблеми у митній галузі України, що є перешкодою для ефективного виконання митними органами своїх завдань та функцій, а також досягнення поставлених економічних цілей;
- запропоновані напрями удосконалення системи митного регулювання України, а також позитивний досвід провідних держав світу у цій сфері вирішать ключові проблеми митної сфери України, усунуть її недоліки, а також сприятимуть розвитку національної економіки та виведенню її на новий рівень, попри усі труднощі, з якими стикнулася Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України: за станом на 18 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
2. Гуменюк О.Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 16. Частина 4. 2016. С. 113-116.
3. Мандра Г.А. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086. (Дата звернення: 15.03.2023).
4. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2012. 696 с.
5. Митний кодекс України: за станом на 20 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
6. Про митний тариф України: Закон України: за станом на 20 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
7. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України: за станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
8. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України: за станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
9. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України: за станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).

10. Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року: за станом на 23 березня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003#Text (Дата звернення: 23.03.2023).
11. Конституція України: за станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4537>.
12. Митне право: конспект лекц. курсу для студ. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Полтавський юридичний інститут. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/конспект-лекцій.pdf>. (Дата звернення: 23.03.2023).
13. Про режим іноземного інвестування: Закон України: за станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
14. Про гуманітарну допомогу: Закон України: за станом на 23 березня 2023р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (Дата звернення: 23.03.2023).
15. Про Єдиний митний тариф України: Закон України від 5 лютого 1992 р. № 2097-ХІІ (втратив чинність): за станом на 23 березня 2023р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Гуменюк О.Г. Еволюція системи митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Економіка і суспільство, 2018. № 14. С. 784-791.
17. Vashchenko V. (1999) Rozvytok mytno-taryfnoho rehuliuвання v Ukraini [Development of customs-tariff regulation in Ukraine]. Customs broker. № 11 (30) pp. 63–74.
18. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі від 05.02.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049. (Дата звернення: 23.03.2023).
19. Крисоватий А.І. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 179 с.

20. Хомутенко В. П. Система адміністрування митних платежів: теорія та практика функціонування [Текст]: [монографія] / В. П. Хомутенко, О. Ф. Запорожець. Одеса: Друкарський дім, Друк Південь, 2013. 176 с.
21. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua> (Дата звернення: 05.04.2023).
22. Пояснювальна записка до звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». Підсумки соціально-економічного розвитку України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/currentyearbudgetinformation> (Дата звернення: 05.04.2023).
23. Сідляр В.В., Валігура В.А. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2021/102.pdf. (Дата звернення: 05.04.2023).
24. ВІ – показники. Статистика митниці. Державна митна служба України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/ratings>. (Дата звернення: 05.04.2023).
25. Динаміка ВВП протягом 2018-2022 рр. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>. (Дата звернення: 05.04.2023).
26. Ампілогова К.О. Проблеми реалізації митного контролю в Україні. Наукова конференція. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2913/>. (Дата звернення: 07.04.2023).
27. Єдинак В.Ю. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств / В.Ю. Єдинак, Н.М. Плешкова, С.П. Ніжніченко // Ефективна економіка, 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3581>. (Дата звернення: 07.04.2023).
28. Звіт Державної митної служби України за 2022 р. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>. (Дата звернення: 07.04.2023).

29. Звіт Державної митної служби України за 2021 р. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>. (Дата звернення: 07.04.2023).
30. Звіт Державної митної служби України за 2020 р. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua>. (Дата звернення: 09.04.2023).
31. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2018 – 2022 рр. / Держ. Казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>. (Дата звернення: 10.04.2023).
32. Клим Андрій-Віталій. Митна політика України в контексті сучасних суспільних викликів. «Демократичне врядування». 2022. Вип. 1(29). URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2022/aug/28651/220576verstka1-130-142_0.pdf. (Дата звернення: 11.04.2023).
33. Голинський Ю.О., Муляр В.В. Митна політика та її вплив на менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. Молодий вчений. 2018. №10 (62). С. 745.
34. Авраменко Н.Л., Дорошенко Т.М., Матвеев М.Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2022/12.pdf. (Дата звернення: 02.05.2023).
35. Колотюк О., Ситник Н. С. Зарубіжний досвід митно-тарифного регулювання та перспективи його застосування в Україні. «Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі»: зб. матеріалів доп. учасн. кругл. стл. 4 квітня 2017 р. Львів: ФУФБ, 2017. С. 7-9.
36. Новікова К. І. Світовий досвід митно–тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні / К.І. Новікова. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2014/Economics/57999.doc.htm. (Дата звернення: 05.05.2023).
37. Бобрижна Г.В. Аналіз зарубіжного досвіду управління митними ризиками в системі гарантування економічної безпеки держави. Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління». 2012. № 1(6). С. 138–145.

38. Буланий О.О. Світовий досвід сучасного митно-тарифного регулювання та застосування його в Україні / О.О. Буланий // Актуальні проблеми економіки. 2013. №9. С.7-14.
39. Формування системи митного аудиту в Україні: монографія / О.М.Вакульчик, І.Г.Бережнюк, П.В.Пашко та ін.; за заг. ред. О.М.Вакульчик. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. 208 с.
40. Світовий досвід оподаткування. Київ, 2019. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid> (Дата звернення: 10.05.2023).
41. Голинський Ю.О., Муляр В.В. Митна політика та її вплив на менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. «Молодий вчений». Жовтень, 2018 р. № 10 (62) С. 745-748.
42. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. 2013. 127 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/EU_Ukraine/Report_version_for_public_debates_2023-05-10.pdf. (Дата звернення: 10.05.2023).
43. Бороденко Т.М. Європейський вектор в митному адмініструванні України. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. №24. С.132-139.
44. Бороденко Т.М. Сучасний стан адміністрування митних платежів в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. №24. С.84-90.

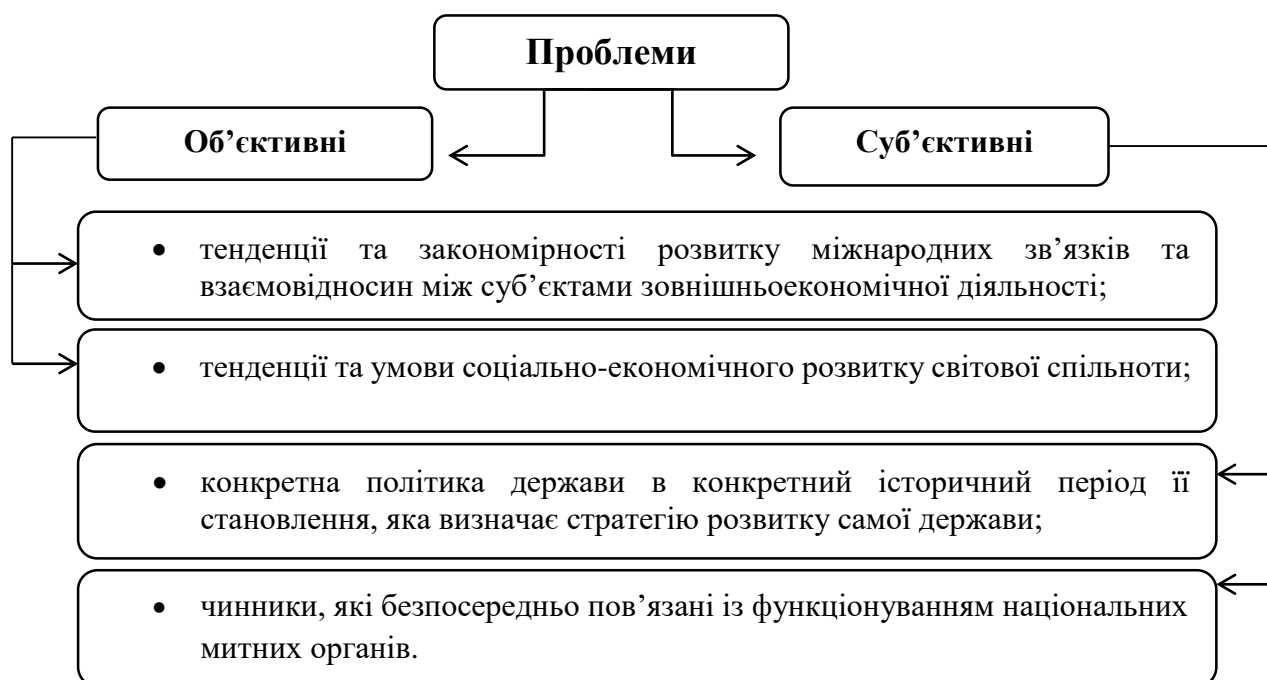
ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікаційні ознаки мита

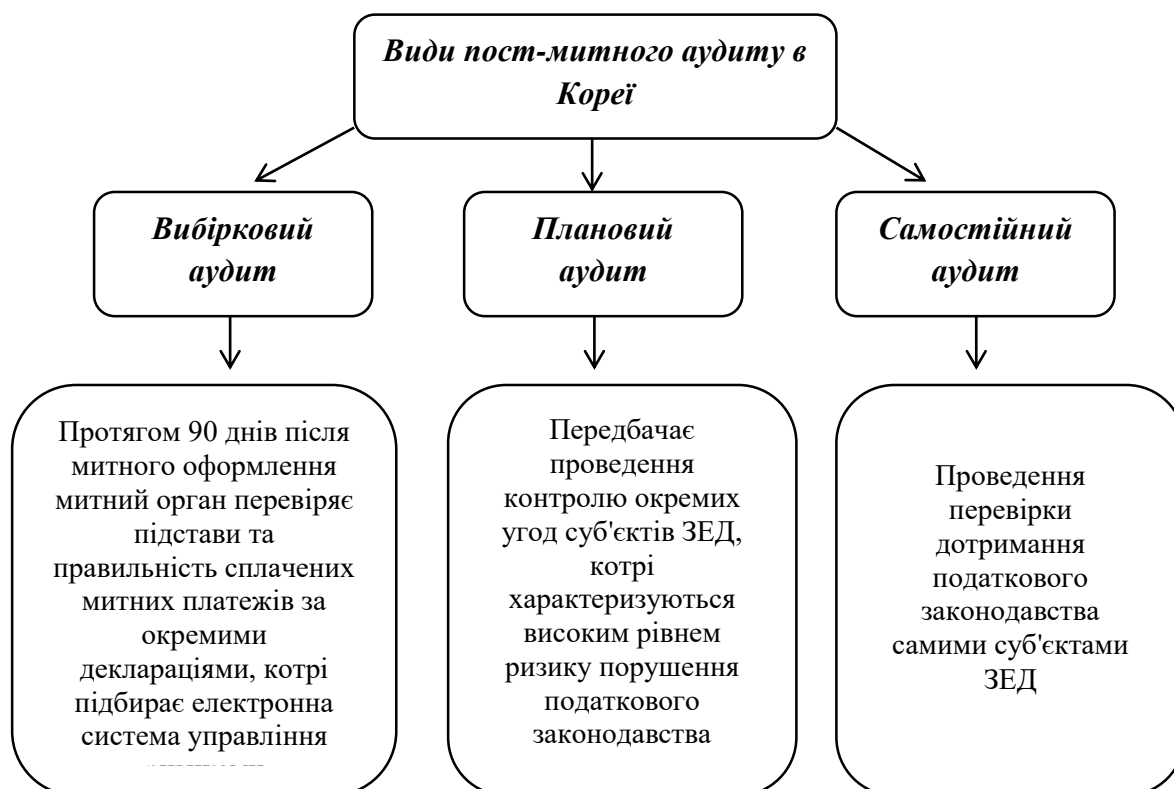
Класифікаційна ознака	Види мита
<i>За напрямом руху товарів</i>	<ul style="list-style-type: none">• Імпортне - встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію країни.• Експортне - встановлюється на товари при їх вивозі за межі митної території країни.• Транзитне – встановлюється при транзиті товару через митну територію країни.
<i>За характером захисної дії</i>	<ul style="list-style-type: none">• Спеціальне – мито, яке застосовується у разі ввезення на територію країни товарів в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику; у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів ЗЕД країни.• Антидемпінгове - мито, яке застосовується у разі ввезення на територію країни товарів за ціною нижчою, ніж їх нормальна ціна в країні-експортері, якщо такий імпорт завдає шкоди національним виробникам подібних товарів або перешкоджає організації і розширенню національного виробництва таких товарів.• Компенсаційне - мито, що накладаються на імпорт тих товарів, при виробництві яких прямо або побічно використовувалися субсидії, якщо їх імпорт завдає шкоди національним виробникам таких товарів.
<i>За походженням</i>	<ul style="list-style-type: none">• Автономне - мито, введене на основі односторонніх рішень органів державної влади.• Конвенційне (договірне) – мито, що встановлюються на базі двосторонньої або багатосторонньої угоди, такої як ГАТТ / СОТ, угоди про митний союз.
<i>За способом справляння</i>	<ul style="list-style-type: none">• Адвалорне - нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом.• Специфічне - нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, які обкладаються митом.• Комбіноване - поєднує обидва ці види митного обкладення.
<i>За періодом застосування</i>	<ul style="list-style-type: none">• Постійне - мито, ставки якого одноразово встановлені органами державної влади і не можуть змінюватися в залежності від обставин;• Змінне - мито, ставки якого можуть змінюватися у встановлених органами державної влади випадках (при зміні рівня світових або внутрішніх цін, рівня державних субсидій);• Сезонне - мито, які застосовується для оперативного регулювання міжнародної торгівлі продукцією сезонного характеру, насамперед сільськогосподарської. Зазвичай термін його дії не може перевищувати декількох місяців у рік, і на цей період дія звичайного митного тарифу по цих товарах припиняється.

Джерело: розроблено автором на основі власних напрацювань

Ключові чинники проблем митної політики держави

Джерело: розроблено автором на основі [32]

Ідентифікація видів митного пост-аудиту Кореї

Джерело: розроблено автором на основі [39]

- «принцип прозорості і відкритості». Усі зацікавлені сторони повинні мати необмежений доступ до необхідної інформації щодо нетарифних заходів, процедурних перешкод та наслідки їх впливу;
- «принцип недискримінації». Подібні товари у всіх країнах повинні мати рівні конкурентні можливості;

- «принцип уникнення небажаного обмеження торгівлі». Уряди повинні уникати застосування тих нетарифних заходів, які обмежують торгівлю більше, ніж це необхідно для досягання торговельних цілей;
- базування регуляторних інструментів впливу на ринкових принципах;

- «принцип спрощення та мінімізації витрат шляхом введення єдиного вікна, комп'ютеризації та використання новітніх інформаційних технологій, спрощення ліцензування, отримання дозволів, скорочення часових витрат при адміністративних процедурах»;
 - застосування міжнародних стандартів технічного регулювання;
- забезпечення якості процедури оцінки відповідності з метою стимулювання торгівлі, на протипагу бюрократичним вимогам.

Принципи нетарифного регулювання згідно ОЕСР

Джерело: розроблено автором на основі [42]